Pták roku 2025

Konipas horský
Motacilla cinerea

ČSO

BirdLife INTERNATIONAL PARTNER

ptačí svět

časopis České společnosti ornitologické

1 | 2025

KALENDÁŘ AKCÍ ČSO – ÚNOR AŽ KVĚTEN

24. 1. – 23. 2. | Ptáci v Praze – panelová výstava, Botanická zahrada Praha; *botanicka.cz*
22. 2. | Schůze Severočeské pobočky ČSO, Most; *severoceskapobocka-cso.webnode.cz*
22. 2. | Jarní brigáda na Josefovských loukách; *birdlife.cz/josefovske-louky*
22. 2. – 7. 3. | Třetí zimní sčítání v rámci Liniového sčítání druhů (LSD); *birdlife.cz/lsd*
1. 3. | Schůze Moravského ornitologické spolku, Přerov; *mos-cso.cz*
1. 3. | Jarní brigáda na Mnišských loukách; *birdlife.cz/mnisske-louky*
1. 3. | Jarní brigáda na Kosteliskách; *birdlife.cz/kosteliska*
1. 3. | Jarní brigáda na Zbudovských blatech; *birdlife.cz/zbudovska-blata*
22. 3. | Jarní brigáda na Malé Lipové; *birdlife.cz/mala-lipova*
duben a květen | Vítání ptačího zpěvu na mnoha místech ČR; *birdlife.cz*
15. 4. – 10. 5. | První hnízdní sčítání v rámci Liniového sčítání druhů; *birdlife.cz/lsd*

Foto: SOS/BirdLife Slovensko

Cestujte za ptáky s ČSO

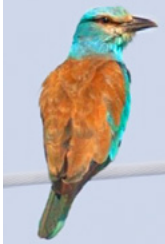

Východní Indie | *22. 3. – 8. 4.* | letecky, obsazeno, přijímáme náhradníky a případné zájemce o termín v roce 2026
Španělsko, Extremadura | *26. 4. – 3. 5.* | letecky, obsazeno
Východní Slovensko – Senné rybníky, Medzibodrožie | *20.–25. 5.* | autobusem
Rakouské Alpy a Swarovski Optik | *červen* | autobusem
Ptačí park Malá Lipová a střední Pomoraví | *5.–6. 7.* | autobusem
Francouzská Guyana | *11.–24. 8.* | letecky
Maďarsko – NP Hortobágy | *2.–5. 10.* | autobusem
Západní Kanárské ostrovy | *listopad* | letecky

birdlife.cz/exkurze

Jarní novinky v dobročinném obchodě ČSO

Partneři kampaně Pták roku 2025

OBSAH

1 | Úvodník / *Steve Ormerod*
1 | Z terénu i z kanceláře / *Tereza Valchářová*
2 | Letem ptačím světem Báry Kaminiecké

Pták roku

3–7 | Tanečník nad proudy / *Lukáš Viktora*
8–9 | Třasořitka, pradlenka nebo balerína. Konipasí etymologie, symbolika a mudrosloví / *Petr Procházka*
10–11 | Konipas horský objektivem
12 | Kam táhne konipas horský / *Jaroslav Cepák*

Rady, tipy, návody

13 | Bydlení pro konipasy / *Vladimír Petera*

Zajímavosti z ptačí říše

14–15 | Příbuzní, ale rozdílní / *Alena Klvaňová, Zdeněk Vermouzek a Petr Voříšek*

V ohrožení

16 | Naděje pro vodní toky? / *Gašpar Čamlík*

Rozhovor

17–19 | Hlad po poznání mě žene dopředu. Rozhovor s Peterem Adamíkem / *Alena Klvaňová*

Pták roku

20–21 | Rok konipasa horského / *Alena Klvaňová a Pavel Procházka*

Mladým ornitologům

22 | Krutihlavovy hlavolamy / *Vladka Sládečková*
22 | Poleť se mnou do přírody / *Gabriela Dobruská*

Ptačí svět v říši umění

23 | Pták roku 2025 v barokní Británii / *Daniel Razím*

Zajímavosti z ptačí říše

24–26 | Jednotný program skončil, sčítání ptáků pokračuje / *Zdeněk Vermouzek, Jiří Reif a Petr Voříšek*

Rady, tipy, návody

27–28 | Nový začátek sčítání ptáků v Krkonoších / *Karolina Mikslová a Luděk Petrilák*
28–29 | Návrat krále po 14 letech. Výzkum dialektů strnada obecného se zapojením veřejnosti je zpátky / *Tereza Petrusková a Adam Petrusek*

V ohrožení

30–31 | Ptáci a invazní rostliny / *Jiří Reif*
31 | Křídlatky – management a prevence šíření / *Irena a Jan Perglovi*

Ze života ČSO

33 | Střimická výsypka je novým ptačím parkem / *Martin Bacílek*
34 | Nová ptačí oblast Západní Krušné hory / *Ondřej Volf*
35 | Sedmá Ptačí hodinka / *Filip Tuháček*

Za ptáky do světa

36–39 | Wattové moře / *Zdeněk Valeš*

Ptačí svět – časopis ČSO | **Ročník XXXII, číslo 1/2025**

Vydává Česká společnost ornitologická (ČSO), Na Bělidle 252/34, 150 00 Praha 5 – Smíchov, tel.: 777 330 355, www.birdlife.cz, e-mail: cso@birdlife.cz

Redakční rada: Alena Klvaňová, *šéfredaktorka,* klvanova@birdlife.cz, Jaroslav Cepák, Gabriela Dobruská, Lucie Hošková, Barbora Kaminiecká, Jiří Sládeček, Věra Sychrová, Zdeněk Vermouzek, Lukáš Viktora. **Grafický návrh a sazba:** Jiří Kaláček (www.kalacek.cz). **Jazyková korektura:** Milan Bronclík. **Tisk:** Unipress, spol. s r. o., Turnov.

Na obálce: Konipas horský (*Motacilla cinerea*) na snímku Richarda Stehlíka.
Toto číslo vyšlo 24. 2. 2025. Uzávěrka příštího čísla je 31. 3. 2025. Vyjde v květnu.

Zaregistrováno u MK ČR pod č. E12781. ISSN 1801-7525. Vychází čtyřikrát ročně.
Pro členy ČSO zdarma, roční **předplatné 400 Kč** objednávejte na eshop.birdlife.cz.
Ke stažení v pdf na **cso.cz/ptaci-svet**.

Na vydávání časopisu přispívají členové ČSO, předplatitelé a inzerenti.
Příspěvky ani fotografie nejsou honorovány.

Redakce děkuje všem autorům textů i fotografií.

FSC www.fsc.org MIX Papír | Podporujeme zodpovědné lesnictví FSC® C111164

Česká společnost ornitologická (ČSO) je dobrovolný zájmový spolek zabývající se výzkumem a ochranou ptáků. Má více než 7300 členů. Pracuje na vlastních i mezinárodních projektech, popularizuje a propaguje ochranu ptáků a jejich prostředí. V Česku zastupuje mezinárodní organizaci BirdLife International.

BirdLife International je celosvětové sdružení národních organizací na ochranu ptáků a přírody. Působí ve více než 100 státech. Jeho cílem je snížit počet ohrožených druhů ptáků a chránit jejich území a tím přispět k zachování biologické rozmanitosti a udržitelnému využívání přírodních zdrojů. Charakterizuje jej motto „Společně pro ptáky a pro lidi" (Together for birds and people).

Stav světových sladkovodních ekosystémů vyvolává velké obavy, přičemž některé zdroje naznačují, že biodiverzita ve sladkých vodách klesá rychleji než v suchozemském nebo mořském prostředí. Příčiny jsou všude podobné – poškození biotopů, invazní druhy, znečištění, nadměrné využívání zdrojů a změna klimatu.

Vývoj v evropských řekách je rozporuplný. Opatření na kontrolu kyselých dešťů v 80. letech nebo odpadních vod v 90. letech 20. století začala řešit historické problémy se znečištěním a zahájila určitou obnovu. Toto oživení se ale nyní většinou zastavilo, stav říční sítě Natura 2000 se zhoršuje a plnění rámcové směrnice o vodě je neuspokojivé.

Velká část zájmu o kvalitu řek se soustřeďuje na vodní organismy, jako jsou bezobratlí a ryby. Zhoršování stavu vod však ovlivňuje i specializované říční ptáky, jako jsou skorec vodní a konipas horský. Jejich odlišné role v říčních ekosystémech, například rozdílná závislost na vodním a vzdušném hmyzu, z nich učinila cenné modely pro pochopení změn kvality vod. Z těchto dvou druhů však máme o konipasech mnohem méně ekologických poznatků než o skorcích. Jedna z hypotéz předpokládá, že letecké manévrovací dovednosti konipasů a rychlá schopnost měnit způsob získávání potravy jim poskytují flexibilitu tam, kde ve znečištěných řekách ubývá hmyz. Zejména na počátku hnízdní sezony jsou ale náchylní k hnízdnímu neúspěchu, a tak je ohrožují i změny stanoviště. Podrobnosti jsou však nejasné. Ani vliv klimatické změny či nových znečišťujících látek, jako jsou mikroplasty, na konipasy horské se téměř nezkoumá.

U příležitosti vyhlášení ptáka roku, oblíbeného druhu bývalého předsedy ČSO Jiřího Flouska, jehož studie o konipasu horském byly mezinárodně známé, vyzývám české ornitology, aby se znovu zaměřili na poznání a ochranu této nejkrásnější ikony evropských řek.

< Steve Ormerod | je profesorem ekologie na fakultě biologických věd na Cardiffské univerzitě ve Velké Británii. Celý život se věnuje ochraně mořských a sladkovodních ekosystémů a k druhům, které studoval, patří i konipas horský.

Ministerstvo životního prostředí připravilo na základě podkladů AOPK a ČSO návrh na vymezení ptačí oblasti Západní Krušné hory. Ta zajistí ochranu více než jedné třetiny dosud ptačími oblastmi nechráněné krušnohorské populace tetřívka obecného a jedné z nejpočetnějších populací sýce rousného v Česku. Vláda schválila i vyhlášení nové chráněné krajinné oblasti Soutok. Největší komplex lužních lesů ve střední Evropě, ležící na soutoku řek Moravy a Dyje, se od letošního července dočká celoplošné ochrany.
Foto: Petr Dolejšek (petrdolejsek.cz)

• **Na konci října někdo na Hodonínsku zastřelil osmiletou samici luňáka červeného.** Patřila k nejstarším a nejproduktivnějším značeným luňákům u nás. Za svůj život vyvedla 18 mláďat včetně jednoho adoptivního. Případ jsme předali kriminální policii.

• **V ptačím parku Rzy proběhla v půlce listopadu první dobrovolnická brigáda.** Dobrovolníci odstranili z břehů rybníka rozrůstající se rákosiny, čímž vytvořili vhodné prostředí pro hnízdění lžičáků, čírek a dalších mokřadních ptáků. Odměnou jim byla nečekaná návštěva vzácného turpana černého, který se na Rzech ukázal vůbec poprvé.

• **V pondělí 18. listopadu 2024 hlasoval nově zvolený výbor pro období 2024–2028 o novém předsedovi ČSO.** Jednomyslně byl zvolen Peter Adamík, který bude současně plnit i funkci jednatele, tedy statutárního zástupce. Novým místopředsedou ČSO je Ondřej Sedláček.

• **Na konci října vyšlo druhé vydání úspěšné knihy Miloslava Nevrlého *Moje ptačí roky*.** Kniha je opatřena novou předmluvou, autor provedl několik oprav a přibyly dvě fotografie s autentickými popisky autora. Čtenáře také potěší dotisk knihy *Pražské ptactvo 1800–2020*. Oba tituly nabízí eshop.birdlife.cz.

• **ČSO se připojila k petici BirdLife, která usiluje o zákaz olověného střeliva a rybářských olůvek v Evropské unii.** Vysoce toxické olovo má v Evropě každý rok na svědomí smrt až milionu ptáků, kteří se nejčastěji otráví pozřením broků a olůvek anebo nepřímo z kontaminované vody, půdy či potravy. Petici lze podepsat na birdlife.cz/podepiste-petici.

• **Střimická výsypka u Mostu je novým ptačím parkem ČSO.** Díky štědré podpoře dárců se podařilo vybrat potřebnou částku na vykoupení 251 hektarů pozemků v Ústeckém kraji. Všem dárcům děkujeme! Více na str. 33.

• **V prosinci jsme zveřejnili nejnovější verzi indikátorů evropských ptáků.** Ke zvrácení jejich dlouhodobě klesajícího trendu však ani letos nedošlo. Od roku 1980 jsme přišli o 18 % jedinců běžných ptáků, 60% úbytek polních ptáků ukazuje na alarmující stav evropské zemědělské krajiny v důsledku intenzivního hospodaření.

• **V lednu proběhl první z tematických určovacích kurzů zaměřený na vodní ptáky a zimní hosty.** Informacemi nabité online semináře doplnila exkurze do severních Čech a na jižní Moravu.

• **Druhý lednový víkend jsme uspořádali sedmý ročník Ptačí hodinky.** Sčítání ptáků nejen na krmítkách se zúčastnilo přes 36 tisíc dobrovolníků, kteří poskytli údaje z více než 25 tisíc hodinových pozorování. Více na str. 35

• **Zimní bouře přinesla do Česka na začátku ledna ptačí raritu – buřňáčka malého.** Jde o teprve osmý záznam na našem území. Vysílený jedinec byl nalezen v Novém Malíně na Šumpersku, a poté co v záchranné stanici uhynul, byl předán do sbírek muzea v Olomouci.

↑ První konipas bílý pozorovaný ve Wisconsinu | Foto: Rush Evans

↖ Samec konipasa horského s potravou nedaleko kyperského Pafosu | Foto: Albert Stoecker, BirdLife Cyprus

← Dobrovolníci sčítají konipasy bílé ve Valettě | Foto: Alice Tribe, BirdLife Malta

Konipas horský na Kypru

Kypr je nechvalně proslulý nelegálním lovem tažných ptáků. Za masovým odchytem pěvců tu stojí podivné tradiční jídlo s názvem „ambelopoulia". Jedná se o drahý pokrm připravovaný v některých restauracích z naložených nebo vařených zpěvných ptáků. Jeho příprava je sice od roku 1974 nelegální, jenže vymáhání zákazu není příliš striktní. I když má Kypr od roku 2015 vládní plán boje proti pytlákům, existuje spíše jen na papíře. Nelegálním chytačům tak ročně padnou za oběť více než dva miliony zpěvných ptáků. Konipasa horského se to ale snad netýká, ještě donedávna na Kypru vůbec nehnízdil, pouze zimoval. První hnízdění tu bylo potvrzeno v roce 2013 a v Evropském atlase hnízdního rozšíření ptáků EBBA2 (2020) je již na Kypru uváděn jako pravidelně hnízdící druh. Například v letech 2020 a 2021 bylo u města Pafos nalezeno 23 hnízd v lese v těsné blízkosti řeky. Ze dvanácti sledovaných hnízd pak konipasi úspěšně vyvedli 44 mláďat. Držme konipasu horskému palce, aby jeho populace i přes špatnou pověst místních obyvatel prosperovala. ◢

Podle Ornithological science 22/2

Na Maltě sčítají zimující konipasy bílé

Rekordní počet zimujících konipasů bílých zmapovali ochránci ptáků společně s veřejností ve Valettě, metropoli Malty. Tento středomořský ostrov je významným zimovištěm a důležitou tahovou zastávkou stěhovavých ptáků. Nechvalně proslul i nelegálním lovem v době tahu, který Maltu před několika lety dovedl až před Soudní dvůr EU. Konipasi bílí, kteří pravidelně zimují v hlavním městě, mají zatím štěstí. Loni v prosinci dobrovolníci sečetli přes 16 000 jedinců hromadně zimujících v porostech fíkovníků. Je to o 5000 víc než v roce 2023. Konipasi ve Valettě zimují přinejmenším od roku 1967 a od roku 1985 pořádá BirdLife Malta pravidelné sčítání. Zimoviště je tak důležité, že bylo vyhlášeno významným ptačím územím. Loňský nárůst početnosti si ornitologové vysvětlují jako důsledek zničení jiného zimoviště, kde byly vykáceny fíkovníky. Protesty ekologů další kácení sice zastavily, ale některá zimoviště již byla ztracena. Další významné zimoviště na severu ostrova ve vesnici Bugibba, poskytující útočiště 800 konipasům, mělo ustoupit výstavbě. Díky tlaku ochranářů a veřejnosti však bylo zachráněno. Příklad Malty tak ukazuje nejen zranitelnost přírody, ale také sílu veřejných akcí, jako je zimní sčítání konipasů, které pomáhají jejich ochraně. ◢

Podle independent.com.mt

Vánoční dárek pro americké ornitology

Když někdo označí pozorování konipasa bílého za svůj životní zážitek, přijde nám to nejspíš úsměvné. Jiné je to ale v případě, že pozorovateli jsou ornitologové z druhého břehu Atlantského oceánu. Manželé Evansovi ze Sturgeon Bay ve Wisconsinu se vydali loni koncem prosince pozorovat ptactvo k Michiganskému jezeru. Ke svému překvapení na pobřeží narazili na drobného pěvce, který při chůzi pohupoval ocasem. Zkušené pozorovatele nenechal na pochybách, jednalo se o konipasa bílého a jeho první potvrzený výskyt ve Wisconsinu. Nadšení pozorovatelé svůj objev sdíleli s přáteli, z nichž mnozí nelenili, skočili do aut a jeli i několik hodin, aby raritu spatřili. Zálety konipasů bílých do USA jsou vzácné, a do vnitrozemí zcela ojedinělé. U nás běžný druh s palearktickým rozšířením zimuje v jižní Evropě, severní Africe a asijské populace pak v jižní a jihovýchodní Asii. Návštěvník ve Wisconsinu zřejmě pocházel ze sibiřské populace a jeho chování bylo „opačnou migrací". Dochází k ní občas vlivem proměnlivého počasí u nezkušených ptáků, kteří omylem místo na jih a západ zamíří na jihovýchod a ocitnou se v USA nebo Kanadě. Jiná teorie o vzácných záletech hovoří jako o díle náhody. Jaký je další osud těchto zatoulanců, těžko říci, pozorovatelům ptáků však jejich objev udělá vždy velkou radost. ◢

Podle doorcountypulse.com

Tanečník nad proudy

Památce Jiřího Flouska

Samce letošního ptáka roku odlišíme od samice podle černého hrdla | Foto: Jiří Bartoš (zonerama.com/jirba)

Po konipasu bílém, ptákovi roku 1999, je tu druhý zástupce čeledi konipasovitých (Motacillidae) – konipas horský (*Motacilla cinerea*). Veřejnosti je možná méně známý, ale to vůbec není na škodu, vlastně naopak. Vždyť jedním z cílů asi nejpopulárnější kampaně ČSO je upozornit na zajímavé ptačí druhy žijící kolem nás a vybízet veřejnost k jejich sledování a praktické ochraně.

Prolog

Klesám sychravým a dosud tichým březnovým ránem po kluzkých schodech do údolí Botiče, spoutaného do nevábného betonového koryta. Voda líně klouže po hladkém dně, jen občas se ladným obloukem vyhne zatoulanému kameni či o kus dál naplavenému odpadu, který se zachytil na proudem uloupené větvi. Parkem se mlčky plouží jen pár rozespalých pejskařů, prostě další ponuré ráno. Už abych byl ve vytopené tramvaji! Najednou vzduch prořízne povědomý trojslabičný vysoký hvizd. Jenže – nepřichází od vody. Stoupám očima výš a výš, až k vrcholům hradeb vysokých činžáků, svírajících z obou stran dno nuselského údolí. A už ho vidím! Po hřebeni jedné ze střech pochoduje štíhlý neposeda a usilovně kmitá dlouhým ocáskem nahoru a dolů. Tak už jsi zpátky! Kdepak ses toulal tentokrát? Pár kilometrů níž po proudu, na březích Vltavy, se kterou nakonec splynou i vody potoka? Anebo ses zaletěl ohřát až na francouzskou Riviéru či do Španělska?

Myšlenky mě vracejí o mnoho let nazpět, až do vzdálených 70. let. Děj, jemuž jsem nebyl přítomen, se odvíjí na březích Metuje a Oslavy. Kráčí po nich vytáhlý mladík s jiskrnýma očima a pečlivě prozkoumává každý kámen, štěrkovou lavici či větev sklánějící se nad rychlým proudem. Také pátrá po šedo-žlutém elegánovi, tančícím po kluzkých kamenech a co chvíli letem v dlouhých vlnách patrolujícím nad svým domovem. Mladý vědec zná každý zákrut řek, vždyť první z nich protéká jeho rodištěm. Na jejich březích tehdy strávil téměř sedm let zasvěcených náročnému terénnímu výzkumu, aby jej poté završil excelentní diplomovou prací. Už tehdy dobře věděl, jak získat data z terénu a také jak s nimi následně pro lepší poznání přírody i její ochranu naložit. Tenkrát stál na prahu své bohaté vědecké i lidské životní dráhy, u jejíhož začátku byl také jeden z jeho druhů nejmilejších – konipas horský.

Kde jsem vlastně sebral tu odvahu (nebo spíš drzost?) psát o ptáku, kterého neznám ani zdaleka tak dobře jako on?! Nejsem přece povolanější ani zkušenější. Jenže Jirka Flousek nás opustil příliš brzy, mnohem dřív, než stačil dokončit vše, co si předsevzal. Tak to snad nezvorám…

Z náhlého pocitu úzkosti mě vysvobodí další volání, teď už z míst, odkud jej očekávám – po břehu pobíhá samice. Tak už jsou tu oba. Rychle překonám posledních pár schodů a dobíhám přijíždějící tramvaj. Bude to dobrý den!

34. pták roku přichází

Stejně jako ledňáček říční a skorec vodní je i konipas horský vázaný na vodní toky a plochy. Na jejich kondici u nás se neblaze projevily necitlivé zásahy v minulosti – znečištění, úpravy koryt a břehů a v posledních desítkách let i rozkolísané průtoky, kdy dlouhá období sucha střídají rychlé vzestupy hladin a následné povodně. Kvůli těmto extrémním projevům počasí se diskuse o budoucnosti našich potoků a řek stala celospolečenským tématem. V souvislosti s jejich dalším osudem je také namístě připomenout v loňském roce schválené Nařízení na obnovu přírody

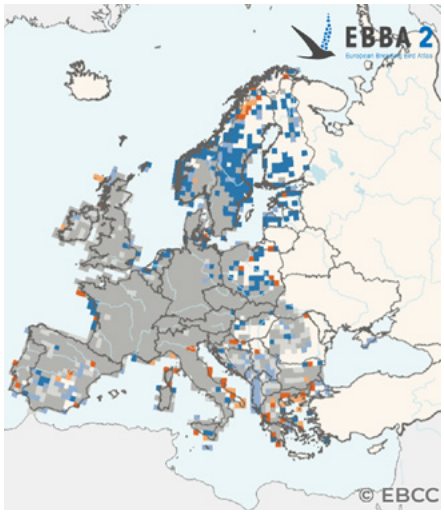

↑ Mapa hnízdního rozšíření konipasa horského v Evropě: oranžově – výskyt pouze v 80. letech 20. stol., kdy probíhalo mapování pro první Evropský atlas hnízdního rozšíření ptáků EBBA1; modře – výskyt pouze v letech 2013–2017, kdy se mapovalo pro druhý atlas (EBBA2); šedě – výskyt v obou obdobích | Zdroj: EBBA2

↗ V letu má konipas horský patrnou širokou bílou křídelní pásku na spodině křídla | Foto: Justin Anthony Sneddon

→ Samec ve svatebním šatu typicky kmitá ocasem | Foto: Vladimír Šoltys (geo-icon.cz)

Proč konipas kmitá ocasem?

Pro toto chování, které není pouze výsadou konipasů, existuje hned několik vysvětlení. Jedno z nich vychází z předpokladu, že ptáky žijící na březích rychle proudících toků učiní méně nápadnými. Intenzivní mávání ocasem slouží také jako signál při námluvách a jiných projevech chování – může plnit i důležitou teritoriální funkci. Když konipas přistane na zemi, obvykle okamžitě zakmitá ocasem. Tento pohyb pak údajně upoutá pozornost predátora v okolí a vyláká ho z úkrytu, dokud je pták ještě ve střehu a může se vyhnout ulovení. Jestliže se v okolí žádný predátor nenachází, začne se pták krmit a v určitých intervalech pohybuje ocasem pro případ, že by se v blízkosti přece jen nějaký objevil. Je-li tomu tak, lze očekávat, že pták frekvenci kmitání ocasem zvýší, pokud hledá potravu ve stínu, aby tím kompenzoval horší viditelnost, způsobenou setřením kontrastu mezi tmavými a světlými barvami. Další hypotézou je, že tak může vyrušit sedící hmyz, což by vysvětlovalo i občasné pohyby ocasem do stran.

Evropské unie (Nature Restoration Law), ve kterém hraje péče o vodní toky a plochy významnou roli.

Rozšíření

Konipas horský patří k druhům s opravdu velkým areálem rozšíření, pokrývajícím převážnou část Evropy, kus Asie i severní Afriku. Vzpomínám na překvapivá setkání s ním u bystřin na jihu Sachalinu, kde se o koryta plná balvanů dělil se skorci asijskými. Anebo třeba u potůčku proplétajícího se mezi mohutnými baobaby v kopcích ománského guvernorátu Dafár.

Není divu, že na tak velkém území vytváří více poddruhů. Evropa, severozápad Afriky, území východně od Kavkazu a Írán jsou domovem nominátního poddruhu *M. c. cinerea*. Na Azorských ostrovech se můžeme setkat s poddruhem *M. c. patriciae*, na Madeiře s poddruhem *M. c. schmitzi*, zatímco Kanárské souostroví obývá poddruh *M. c. canariensis*. Další poddruhy, popsané v minulosti z východní Asie (*M. c. melanope*, *M. c. robusta*), jsou dnes spíše přiřazovány k poddruhu nominátnímu.

Konipas horský se k nám rozšířil až po roce 1850, a to od jihu, zřejmě ze Švýcarska a jižního Německa, a pozvolna sestoupil z hor do středních a nižších poloh. Od té doby se jeho areál postupně rozšiřoval severním a západním směrem. Jeho úspěšnou cestu Evropou dokumentují historické zdroje z Německa (severní Brémy 1856, Frankfurt nad Mohanem 1858, Brandenburg 1878, Šlesvicko 1922), Nizozemska (1915), Dánska (1923), Švédska (1916) a dalších zemí. V současnosti bylo hnízdění konipasů horských zaznamenáno až vysoko za polárním kruhem, na poloostrově Varanger v Norsku.

Velikost naší populace se dlouhodobě pohybuje mezi 20 000–40 000 páry a její významné výkyvy nebyly v průběhu dosavadních čtyř mapování hnízdního rozšíření v ČR (1973–1977, 1985–1989, 2001–2003, 2014–2017) zaznamenány. Data Jednotného programu sčítání ptáků (1982–2024) nasvědčují pouze mírnému poklesu početnosti.

Poznávání v přírodě

Čeleď konipasovitých, jejímž je letošní pták roku příslušníkem, zahrnuje malé hmyzožravé pěvce velikosti útlého vrabce. Podobně jako všech jeho 64 příbuzných – 44 druhů lindušek (včetně lindušky zlaté, která však patří do samostatného rodu *Tmetothylacus*), 11 druhů konipasů a 9 druhů linduškovců – se konipas horský vyznačuje štíhlým tělem, dlouhýma nohama a dlouhým ocasem, dokonce tím vůbec nejdelším (ve srovnání s konipasem lučním o 35 % delším), kterým prakticky neustále pohybuje nahoru a dolů, vzácněji i do stran. Ovšem konipas horský, podobně jako třeba pisík, pohybuje nejen ocasem, ale celou zadní částí těla.

Na rozdíl od lindušek jsou konipasové výrazně barevnější a často kontrastně zbarvení. Ze čtyř druhů u nás se vyskytujících konipasů mají tři ve spodní části těla zastoupení žluté, což může při pozorování v terénu způsobit problémy, především mimo období hnízdění a také u ptáků v prvním roce života. Konipas horský má však vždy výrazně žlutě zbavený podbřišek – spodní krovky ocasní. Temeno a týl jsou vždy šedé, stejně jako hřbet. Tato skutečnost může určení v terénu trochu

Mladý pták má světlou spodinu těla a chybí mu tmavý podbradek | Foto: Jiří Vondráček (wildlife-foto.cz)

Konipas horský v prostém šatu | Foto: Jiří Vondráček (wildlife-foto.cz)

komplikovat, pokud před námi ptáci utíkají nebo odlétají (což zpravidla k naší malé radosti dělají) a my máme možnost vidět pouze jejich záda. Podobné zbarvení totiž mají třeba mladí konipasi bílí nebo citronoví, konipasovi horskému však chybí dvě světlé křídelní pásky na středních a velkých krovkách křídel. A co jej vždy spolehlivě prozradí, jsou nohy. Ne proto, že je má ze všech našich konipasů nejkratší, ale že jsou, na rozdíl od ostatních, zbarvené růžovohnědě, nikoli černě nebo šedočerně.

Mezi oběma pohlavími nejsou patrné rozdíly ve velikosti, jen ve zbarvení, a to ještě ne po celý rok. V hnízdním období má samec sytě černý podbradek, zasahující až na hrdlo, od šedého příuší oddělený silným bílým proužkem. Také samice může mít, podobně jako mladí samci, naznačený černý podbradek, ale menšího rozsahu a s výraznou příměsí šedé barvy, zpravidla však má hrdlo špinavě bílé. Žluté zbarvení na hrudi je u samic méně výrazné. Ptáci své opeření mění obvykle dvakrát ročně a konipas horský není výjimkou. Dospělí ptáci pelichají vzápětí po hnízdění, od července do září, mladí ptáci pelichají pouze částečně, od května do září. Po přepelichání do prostého šatu na podzim a v zimě jsou obě pohlaví jen obtížně odlišitelná, stejně jako jejich stáří. Do svatebního se obléknou až na zimovištích, těsně před návratem do hnízdišť.

Hlasové projevy konipasa horského jsou sice poměrně jednoduché a monotónní, zato dobře slyšitelné. V hlučném prostředí tekoucích vod to ostatně ani jinak nejde, ledňáčci a skorci jsou na tom podobně. Dvoj- nebo trojslabičné volání v letu je podobné konipasovi bílému, ale oba tóny jsou ve stejné výšce a ostřejší. Zpěv je jednoduchá série čtyř a více ostrých tónů, často doprovázená méně intenzivním švitořivým subsongem, podobně, avšak ne tak často jako u dalších konipasů.

Prostředí

A teď, když už víme, jak jej v přírodě poznáme, zbývá jen zjistit, kam se za konipasem horským vydat. V západním palearktu, tedy i u nás, jsou těžištěm výskytu tohoto druhu střední a vyšší polohy – kopcovité a horské oblasti, které dávají vodním tokům potřebný spád a charakter řečišť. Nevyhýbá se však ani nížinám: v Polabí a v Dolním Povltaví, stejně jako na jihu Moravy existují hnízdiště v nadmořské výšce nižší než 200 m. Na ostrovech v Atlantském oceánu se škála biotopů, které obývá, rozšiřuje o mořské pobřeží, pastviny a vřesoviště. Patrná je rovněž tendence osidlovat urbánní prostředí, velká města nevyjímaje. V letech 2019–2020 jsme při mapování 9 přítoků pražského úseku Vltavy zjistili 29 obsazených hnízdních okrsků.

V typickém hnízdním prostředí hraje hlavní roli voda (bystřiny, ale i nížinné toky, kanály, i třeba částečně vedená potrubím nebo pod zemí, mělké zátoky stojatých vod) v čisté i znečištěné podobě. Důležitá je přítomnost kamenitých nebo štěrkových koryt a břehů, případně různých typů příčných i podélných vodních staveb – stavidel, jezů, zdymadel nebo propustků. Chybět nesmějí ani břehové porosty se zastoupením stromů (konipas horský, na rozdíl od svých příbuzných, na ně rád usedá), keřů i husté bylinné vegetace a samozřejmě dostatek vhodných hnízdišť (dutin, polodutin a štěrbin ve skalách, pod římsami, v kamenných zdech či na konstrukcích lávek a mostů). Konipas se naopak vyhýbá prostředí s hustými břehovými porosty, které se klenou i nad hladinou. Omezují totiž jeho volný pohyb nad vodou i podél břehů, kde hledá potravu. V této souvislosti je namístě upozornit na rizika, která s sebou přináší šíření nepůvodních rostlin, především křídlatek z rodu *Reynoutria*. Tyto invazní rostliny z Asie vytvářejí na březích toků rozsáhlé zapojené porosty a jejich negativní dopad na početnost konipasů a skorců na tocích, kde se nekontrolovaně šíří, byl již prokázán (více na str. 30–31).

Na zimu konipasi migrují do nižších poloh, kde vyhledávají ústí řek, pobřeží a různé typy vodních nádrží, často v čistírnách odpadních vod. Jihoevropské a ostrovní populace v Atlantském oceánu jsou většinou stálé. Zimoviště našich konipasů leží převážně v oblastech západního Středomoří, doklady zimování přímo na hnízdištích jsou vzácné. Při mapování zimního rozšíření ptáků (1982–1985) však byli zimující konipasi zjištěni ve 150 kvadrátech z celkových 611, tj. v jedné čtvrtině, což je vyšší zastoupení než v případě konipasa bílého. Celkový počet zimujících ptáků v ČR byl odhadnut na 500–1000 jedinců a to není úplně málo. Původ naprosté většiny u nás zimujících ptáků je však neznámý. Vzpomínám, jak jsem při novoroční procházce podél Vltavy v roce 2023 napočítal v keři nad vtokem do plavební komory u Jiráskova mostu šest konipasů, kteří se zde společně ukládali ke spánku. A protože mě fenomén nocovišť vždy fascinoval, z literatury jsem následně vyčetl, že hromadná nocoviště jsou poměrně vzácná, nejčastěji v rákosinách, méně na stromech a keřích, ale i na budovách, samostatná nebo společná s konipasy bílými. Ale zatímco bílých konipasů mohou být na nocovištích stovky, těch horských nejvýše desítky. Více se o migračních návycích konipasa horského dozvíte v článku Jaroslava Cepáka na straně 12.

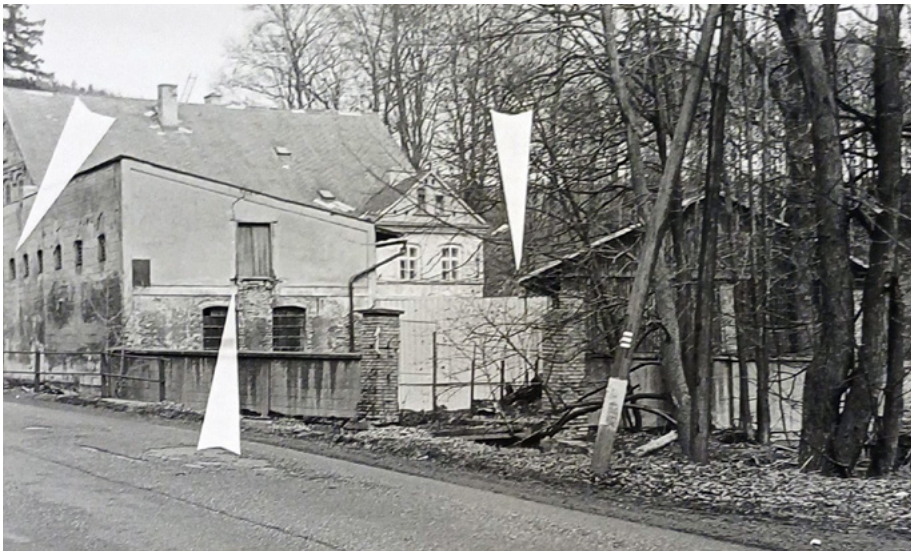

↑↑ Samice ve svatebním šatu hledá potravu v rychle tekoucím potoce | Foto: Martin Grossman (martin-grossman.com)

↑ Rozmístění hnízd tří párů konipasa horského v areálu starého mlýna | Zdroj: přetištěno z diplomové práce Jiřího Flouska

Konipasův rok

Přílet ze zimovišť probíhá obvykle v druhé polovině března. Ptáci se zpočátku drží v intravilánech na dolních tocích, kde je tou dobou lepší potravní nabídka. Zde také zřejmě dochází k tvorbě párů, které poté společně stoupají proti proudu ke hnízdním okrskům, které vzápětí obsadí. To není úplně běžný jev, obvykle se na hnízdiště jako první vracejí samci. Určitou roli zde může hrát mezidruhová konkurence, jak potravní, tak i teritoriální, s konipasem bílým. Ten se ze zimovišť vrací o pár dní později a konipasy horské z dočasných, v tu dobu na potravu bohatších stanovišť, vytlačí. Konipasi jsou hmyzožravci a loví především larvy a dospělce jepic, střechatek, chrostíků, motýlic, vážek, komárů a pakomárů. Kromě hmyzu nepohrdnou ani pavouky, blešivci a drobnými měkkýši, pulci obojživelníků a rybím potěrem (střevlemi, koljuškami). Několik autorů nezávisle na sobě zmiňuje dokonce konzumaci brambor v zimním období!

Výběr hnízdního teritoria provádí starší z páru, který již dříve na daném území vyhnízdil. Pokud mají předchozí zkušenost oba ptáci, hnízdiště volí samec. Velikost teritoria se různí, hodně záleží na množství dostupné potravy a dostatku hnízdních příležitostí. Běžně jeden pár kontroluje 250–450 m toku. Hranice mezi hnízdními okrsky bývá dobře patrná. Tvoří ji ústí přítoků, jez, náhon nebo jiné výrazné body. Samotné hnízdo nemusí být nutně umístěno ve středu teritoria. Jiří Flousek popisuje případ tří současně obsazených hnízd na pouhých 100 metrech toku, umístěných ve zdech komplexu budov starého mlýna. Hnízdní okrsky jednotlivých párů směřovaly od hnízd do tří různých stran. Teritoriální chování samců se pak omezovalo pouze na území dovnitř plochy vymezené hnízdy a i v tomto omezeném prostoru platila přísná pravidla, aby nedocházelo ke zbytečným konfliktům. S tím, jak hnízdění postupuje, pak agresivita samců vůči sousedům pozvolna klesá.

Konipasi jsou svým partnerům i hnízdištím věrní a opakovaně se na ně vracejí, pokud se jim ovšem podaří přežít zimu. Často dokonce využijí i stejné hnízdo, i když téměř nikdy v tomtéž roce. Na jeho stavbě se podílí především samice, zatímco samec většinou jen přináší něco málo hnízdního materiálu. Hnízdo je prakticky vždy umístěno co nejblíž vodě, běžně ve výšce okolo 2 m nad zemí nebo hladinou. Je ukryté v dutinách, výklencích a puklinách vodních staveb (náhony, plavební komory, jezy, stavidla, zdi budov v blízkosti toků) a skal nebo na konstrukcích lávek a mostů. Tam, kde tyto příležitosti chybí, musí konipasi vystačit se spletí kořenů na březích nebo s porosty popínavých rostlin na stěnách. Z podobných důvodů, ovšem velmi vzácně, umístí hnízdo i na stromech. Zcela unikátní jsou případy využití hnízd vlaštovky nebo skorce.

Hnízdí dvakrát, výjimečně třikrát ročně v období od dubna do července s přesahem do prvních srpnových dnů. První snůška připadá na polovinu dubna, druhá potom na polovinu května. Velikost snůšky se pohybuje mezi 5–6 vejci. Termín snášení a velikost snůšky ale může negativně ovlivnit chladné a deštivé počasí, případně zhoršená dostupnost potravy před začátkem hnízdění.

Průměrně po 13 dnech se líhnou mláďata, o která rodiče dalších 12–13 dní pečují v hnízdě a zhruba ještě týden po jeho opuštění je krmí. Samice pak staví nové hnízdo a dalších pár dní se svým potomkům věnuje samec. Samice už tou dobou často usedá na novou snůšku. Ovšem byly zaznamenány i případy, kdy se samice podílela na krmení vyvedených mláďat i v době, kdy již inkubuje další snůšku. Za neobvyklý považuji také případ dvou samců společně krmících mláďata ze dvou rodin.

Z hnízda je průměrně vyvedeno 4,3–5 mláďat. O úspěchu hnízdění snad ještě více než o velikosti snůšek rozhoduje počasí, které má vliv i na dostupnost a množství potravy. Jen na první pohled paradoxně pak působí skutečnost, že poměrně malý počet mláďat opouští hnízda v dubnu, kdy jsou snůšky vajec obvykle nejvyšší. Dalším vcelku nepřekvapivým faktem je vyšší mortalita v hnízdech s vyšším počtem mláďat.

Dvě třetiny hnízd padnou za oběť predátorům. Snůšky likvidují třeba lasice, vrány

Mládě čerstvě po opuštění hnízda | Foto: Ludmila Korešová

Konipasi horští při páření | Foto: Ivan Dudáček (ptaci.net)

nebo sojky. Hnízda plení také kočky, potkani, veverky a v poslední době zřejmě i norci američtí, uprchlí nebo záměrně vypuštění z chovů. Smutné ovšem je, že zdaleka největší část viny na neúspěších hnízdění nese člověk. Naopak kukačka, která u nás hojně parazituje hnízda konipasa bílého a ve Velké Británii třeba lindušky luční, ve statistikách jejich příbuzného figuruje zcela výjimečně.

Po vylétnutí z hnízda se mláďata drží několik týdnů, ale i více než dva měsíce pohromadě v blízkosti místa narození. Tam, kde je hojnost potravy, jich mohou být i nižší desítky. To jejich rodiče opouštějí hnízdiště mnohem dříve, již několik dní po ukončení hnízdní péče. Nejčastěji se všichni vydají na cestu směrem po proudu. Následný přesun do zimovišť však probíhá později, obvykle až v září a v říjnu. Ilustraci k roku konipasa najdete na str. 20–21.

Je konipas v ohrožení?

Konipas horský aktuálně nečelí žádným přímým existenčním hrozbám. Patří sice mezi specialisty na okolí vod, ale v rámci něj mu vyhovuje široká škála prostředí. Pokud má volně přístupné kamenité, štěrkové nebo betonové břehy, vezme zavděk i napřímenými vodotečemi s technickými úpravami koryt. O životní prostor ho však mohou připravit výstavby údolních nádrží nebo zatrubnění toků. V důsledku klimatických změn, které se projevují mimo jiné dlouhými obdobími horka s minimem srážek, mohou navíc menší potoky zcela vysychat.

Další nebezpečí představuje plošné šíření invazních druhů, které u nás nemají přirozené nepřátele. Zmínil jsem již asijské křídlatky, neprostupně zarůstající břehy, i nevybíravého predátora norka amerického, který je vážnou hrozbou pro drobnou faunu – raky, obojživelníky, plazy i ptáky.

Co může konipasovi naopak pomoci, jsou citlivě prováděné revitalizace toků, třeba v rámci opatření proti suchu, která zadržují vodu v krajině a tím stabilizují a zlepšují průtoky ve srážkami chudších obdobích roku. V přírodě blízkých tocích se také nacházejí bohatější potravní zdroje. A pokud jdou taková opatření ruku v ruce se zlepšením kvality vody, budou z nich těžit nejen konipasi, ale i spousta dalších druhů. Pro takové zásahy je však nutné technické zázemí a jsou také velmi nákladné; navíc podléhají souhlasu úřadů, vlastníků, správce toku a dalších subjektů.

A jak můžeme k příznivému stavu konipasů horských přispět my? Například zvyšováním hnízdních příležitostí. Konipasi rádi obsazují různé typy polobudek, umístěných v bezpečí před predátory. Třeba pod lávkami, mostky, na zdech a podobných obtížně dostupných místech nad vodou nebo v její těsné blízkosti (více o nich na str. 13). Můžeme se podílet na redukci porostů invazních rostlin. Anebo prostě tlačit na odpovědné, aby odolali tlaku různých lobby, jež se pod rouškou boje proti důsledkům klimatické změny – povodním nebo suchu – snaží prosazovat neúměrně drahé a často kontroverzní projekty, které mají sporný efekt nebo rovnou přírodu poškozují.

A nakonec…

Konipas horský se přítomnosti člověka nevyhýbá, dokonce ji, možná i nedobrovolně, stále častěji vyhledává. Přesto lidské pozornosti docela úspěšně uniká. Snad proto, na rozdíl od mnoha jiných ptačích druhů, namátkou slavíka, kukačky nebo třeba straky (ta dokonce dala jméno jedné z mnoha oper Gioacchina Rossiniho), neinspiroval konipas tolik umělců, kteří by mu ve své tvorbě vzdali hold. Tak se aspoň závěrem potěšte verši Marka Motherlanda v překladu Jana Šulce, inspirovanými pozorováním konipasa na břehu jezera Loch Torridon na Skotské vysočině.

*

Pro konipasa horského
listopad 2019

Klábosíš jako mladí ve zvlněném letu
když přemet za přemetem byl tak krásný

tvoji kolegové jedí červy a hmyz
ale ty chytáš motýlice poletující vzduchem!
Pak se vracíš ke klidným kamenům v jezeře
abys naplánoval další let a nakrmil mladé

záplavy šedi ve žluté kaskádě
jmenuji tě královnou módní přehlídky.

Lukáš Viktora | pracuje v ČSO, kde vytrvale hledá oboustranně prospěšná řešení konfliktních situací mezi ptáky a lidmi, především v energetice a ve stavebnictví.

Třasořitka, pradlenka nebo balerína

Konipasí etymologie, symbolika a mudrosloví

Ve většině jazyků jsou pojmenování pro konipasa spojována s typickými komíhavými pohyby ocasu. Tuto charakteristiku odráží staročeské *řitotřiesek*, slovenské *trasochvot*, ruské *trjasoguzka*, bulharské *stărčiopaška*, nizozemské *kwikstaart*, dánské *vipstjert*, anglické *wagtail*, francouzské nářeční *hoche-queue*, rumunské *codobatură*, starořecké *seisopygis* i maďarské *billegető*.

Jiná konipasí jména jsou zvukomalebného původu (polské *pliszka*, španělské lidové *pipita, titina* a *chirivita*). Mimořádně zajímavá jsou pak pojmenování inspirovaná řemesly, k nimž mají konipasi blízko, ať už to je pradlenka (portugalské *lavandeira*), rybářka (španělské lidové *pescadora*), pastýř (francouzské *bergeronnette*, španělské lidové *pastoreta*, polské lidové *pastuszek*, slovinské *pastirica*), zemědělec (německé *Ackermännchen*, španělské lidové *aradora, gañanita, labradora* a *sembradora*) nebo baletka (italské *ballerina* a moravské nářeční *tanečnica*).

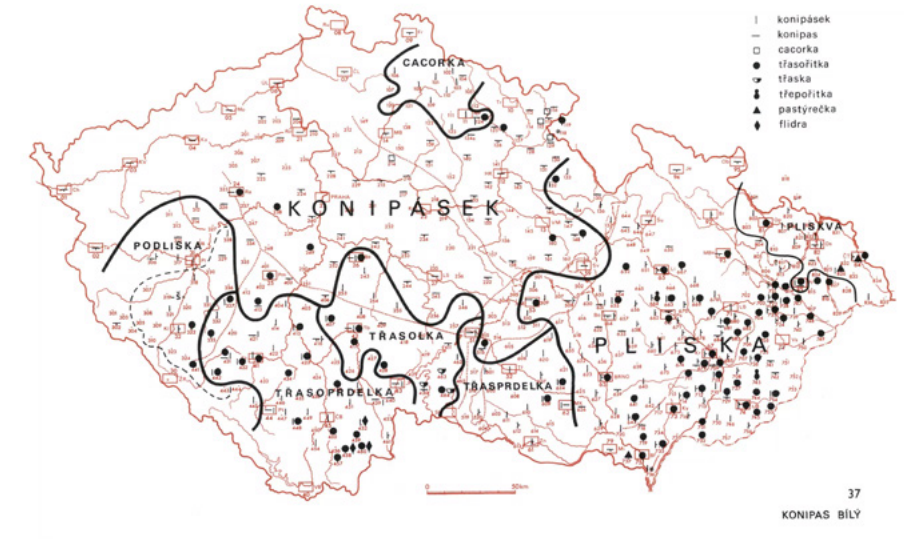

↑↑ Ručně kolorovaná litografie z knihy Johna Goulda *Birds of Great Britain* (Ptáci Velké Británie; 1862–1873)

↑ Rozšíření českých nářečních pojmenování pro konipasa | Zdroj: Český jazykový atlas

I česká nářeční označení se nezřídka inspirovala charakteristickým pohupováním ocasu, např. *třasořitka*, *třasprdelka*, *třasolka*, *třaska* a *cacorka*. Častým výskytem u vody nebo na pastvinách se inspirovaly výrazy *vodník*, *pastyrečka* a zřejmě i *konipas*. U posledního slova však nelze vyloučit ani spojitost s vyhledáváním potravy v čerstvé oranici za oráčem, tj. „pase se za koněm“. Výraz *konipásek* a *konipas* původně zaujímal velkou část severní poloviny Čech, zatímco pro Moravu (s výjimkou západní části) bylo charakteristické jméno *pliska*, pro Slezsko *pliskva* a pro západní Čechy *podliska* či *podliška*. Pojmenování *třasořitka* se vyskytovalo zejména na střední a východní Moravě, *třasoprdelka* v jižních Čechách a *třasprdelka* na západní Moravě. *Cacorka* je doložena z Podkrkonoší, *flidra* z Českobudějovicka a *pastyrečka* z Těšínska.

V japonských mýtech má konipas podobnou úlohu jako had v knize Genesis. Právě od konipasa totiž prapůvodní pár Izanagi a Izanami odkoukal, jak plodit potomky. Podle jiné legendy zahladil konipas stopy svaté rodiny na jejím útěku do Egypta, aby zmátl pronásledovatele. V Klaretově Fyziologáři konipas představuje někoho, kdo se obklopuje nevzhlednými a hloupými společníky, aby sám vynikl. V Tyrolsku se soudilo, že konipasi představují duše uhynulých dobytčat. Konipas je spojen i s temným galicijským mýtem o obávaných nočních pradlenách zvoucích kolemjdoucí, aby jim pomohli ždímat prádlo. Konipas se prý totiž v noci proměňuje v jednu z těchto démonických bytostí a symbolizuje prokletou duši odsouzenou k věčnému praní krvavých rubášů jako pokání za těžký hřích.

Na mnoha místech byli konipasi považováni za posvátné, a pokud na ně nebo na jejich mláďata někdo vztáhl ruku, hrozilo, že dostane třesavku. Kdo konipasa zabil nebo zničil jeho hnízdo, toho postihla povodeň, úhyn dobytka nebo jiná katastrofa. Podobně se na Moravě tradovalo, že když někdo oře kravami a hodí po konipasu kamenem, budou mít jeho krávy krvavé mléko. Jinde však lidé věřili, že sami konipasi mohou způsobit zákal nebo zčervenání mléka, a proto na ně

preventivně házeli kameny, když pobíhali kolem stád. Francouzská lidová tradice ale nabádala, aby konipasovi nikdo neubližoval, protože je to zvíře od Boha a zabití konipasa mělo přivolat smrt nejkrásnější ovce ve stádě.

Konipas měl své místo i v magii a lidovém léčitelství. Jedna islandská sága vypráví, že kámen nalezený v konipasím hnízdě zabalený do zakrváceného šátku má zázračnou moc. Pokud jste dali pod hlavu spícího člověka konipasí jazyk, už se prý nemusel probudit. Proti mrtvici se jako amulet na krku nosívalo sušené konipasí srdce a proti bolesti hlavy v šestinedělí se doporučovalo na hlavu přiložit konipasí hnízdo. Při příletu prvního konipasa se radilo vrhnout se na zem, abyste byli zdraví.

Na první pozorování konipasa v daném roce se vůbec kladl velký důraz. Kdo pozoroval dvojici konipasů, toho čekala svatba. Čtyři konipasi však symbolizovali čtyři muže nesoucí rakev. Kdo na jaře uviděl prvního konipasa a třikrát poklepal na kapsu s penězi, tomu ten rok nikdy nedošly. Pokud první konipas roku neklidně poletoval sem a tam, signalizovalo to stěhování. Kdo spatřil prvního konipasa na střeše, dočkal se uznání, kdo na trávě, toho neminula radost. Konipas u vody nebo na poli ale značil smutek. Staré francouzské pořekadlo nabádá: *„Uzříš-li konipasy po potoce choditi, zavři chalupu – bude líti.“* Moravská pranostika tvrdí, že *„pliska donese devět poprášků na ocase a roztluče ocasem led“*, tedy že když na jaře přiletí konipas, led roztaje a už moc sněhu nenapadne. Polské přísloví *„Každý konipásek chválí svůj ocásek“* pak kritizuje ty, kdož se rádi chlubí a připisují si neopodstatněné zásluhy.

Ke konipasům se váže i několik pozoruhodných příběhů. Podle jednoho rumunského vyprávění konipas původně neměl ocas. Když ho skřivan pozval na svatbu, požádal králíčka, aby mu svůj ocas půjčil. Pokaždé, když ho pak králíček žádal o vrácení ocasu, konipas dělal, že neslyší. Od té doby prý králíček žádný ocas nemá a konipas se neustále pohybem ocasu ujišťuje, že ho neztratil. Jedna litevská pohádka vypráví o konipasovi a čejce, kteří se potýkali s problémem, jak přežít období nouze. Vynalézavý konipas vymyslel mazaný plán, jak si zajistit obživu, zatímco méně důvtipná čejka živořila. Vlámská pohádka pak líčí, jak v dávných dobách vyhlásili ptáci savcům válku. Konipas stál v přední linii. Než vypukla bitva, otočil se, aby posoudil sílu vlastní armády, leč pohled na své spolubojovníky, většinou malé v porovnání s nepřítelem, ho natolik rozrušil, že začal kývat ocasem nahoru a dolů. Ačkoli ptáci zvítězili, konipas na ten den stále vzpomíná – pokaždé se ho znovu zmocní strach a nervózně zahýbe ocasem nahoru a dolů. Proto se mu od té doby říká třasořitka.

Konipasi sice nedosahují popularity čápa nebo kukačky, ale vzhledem k jejich hojnému výskytu v blízkosti lidských sídel, zejména na venkově, si vydobyli v lidovém mudrosloví pevné místo. O jejich oblibě svědčí celá plejáda regionálních jmen snad ve všech evropských jazycích. Lidé jim kdysi přisuzovali řadu nadpřirozených vlastností a pro tehdejší pověrčivost posloužili měrou vrchovatou. Charakteristické komíhání ocasu a elegantní pohyb konipasů nám dodnes připomínají, že i v drobných a nenápadných tvorech se skrývá krása i tajemství. A proto si zaslouží náš obdiv a ochranu. ◢

Seznam použité literatury na birdlife.cz/ptaci-svet.

††† Římsko-egyptská mozaiková skleněná intarzie s vyobrazením konipasa; mozaikové sklo, 1. století př. n. l. | Zdroj: Muzeum Miho, Kjóto, Japonsko

†† Kolorovaný dřevoryt konipasa lučního z knihy *Historia animalium* Conrada Gessnera (1516–1565)

† Konipas horský na tabuli z knihy *Akvarelové kresby britských zvířat* (1831–1841) skotského přírodovědce Williama MacGillivraye.

↗ Izanagi a Izanami stojí u plovoucího mostu do nebe, pod nímž letí konipas (Ogata Gekko 1896)

→ Konipas horský, tisk 25,4 × 36,8 cm; Keinenova alba ptáků a květin (Keinen kačó gafu, 1891). Významný japonský malíř Imao Keinen (1845–1924) se specializoval na kačó-e, obrazy ptáků a květin, v nichž ptákům v jejich přirozeném prostředí propůjčil jemnou krásu.

Petr Procházka | se zabývá ekologií a chováním ptáků a často používá tažné druhy jako modelovou skupinu při hledání odpovědí na různé výzkumné otázky.

Foto: Vladimír Šoltys (*geo-icon.cz*)

Foto: Vladimír Šoltys (*geo-icon.cz*)

Foto: Jiří Parůžek (*eu.zonerama.com/jirfren*)

Foto: Monika Suržinová (*fotonatur.eu*)

Kam táhne konipas horský

Co přineslo kroužkování

Charakter migrace:	migrant na krátkou vzdálenost (migruje více než 75 % populace)
Počet okroužkovaných ptáků[1] (1934–2023):	47 434
Počet zpětných hlášení:	798
Počet hlášení v zahraničí:	107
Nálezy cizích kroužkovanců u nás:	5
Nejvzdálenější nález:	Španělsko (2347 km)
Nejsevernější nález:	Polsko (52.33N)
Nejjižnější nález:	Alžírsko (35.71N)
Nejvýchodnější nález:	Řecko (22.00E)
Nejzápadnější nález:	Portugalsko (09.13W)
Nejstarší pták:	7 let, 8 dní

1 V letech 1934–2021 byly kroužky N. MUSEUM PRAHA používány i na Slovensku.

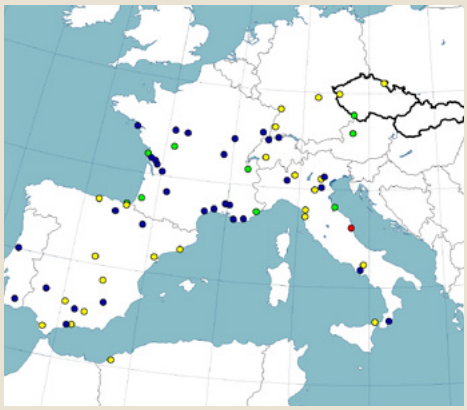

Nálezy hnízdní populace konipasa horského na podzim (VIII.–X., žlutě), v zimě (XI.–II., modře), na jaře (III., zeleně) a v hnízdní době (IV.–VII., červeně). Zobrazeny jsou pouze nálezy nad 100 km.

Foto: Štěpán Mikulka

Na obrovském areálu rozšíření nalézáme u jednotlivých poddruhů a populací konipasa horského všechny typy migračních strategií.

Jedinci zauralského (*Motacilla cinerea melanope*) a dálněvýchodního (*M. c. robusta*) poddruhu jsou dálkovými migranty zimujícími v Indii a jihovýchodní Asii až po Novou Guineu. Populace z Turecka a Blízkého východu zimují na Arabském poloostrově a ve východní Africe, severo- a středoevropské populace pak v jihozápadní Evropě a západním Středomoří. Převážně stálé jsou populace v západní a jižní Evropě a na britských ostrovech. Zcela nemigrující jsou pak konipasi na ostrovech v Atlantiku.

Naše populace jsou převážně tažné a jejich zimoviště leží v jižním a západním Středomoří od Itálie po Portugalsko. Tah našich ptáků jihozápadním směrem zcela převládá a stejně je tomu i u dalších středoevropských a severoevropských populací. Nález kroužkovance z jižní Moravy v Řecku je spolu s konipasem označeným v Polsku jedním ze dvou nálezů ve východním Středomoří (ze 1424 dálkových záznamů v databázi EURING). I pět dálkových nálezů slovenských ptáků pochází z Itálie, Francie a Španělska. Oblastmi zimovišť našich ptáků jsou jižní Francie, oblast Biskajského zálivu a jihozápadní Španělsko a Portugalsko. Říjnový zástih jedince ze Svitavska v Alžírsku dokladuje tah až na severoafrické pobřeží Středozemního moře. Jihozápadním směrem tahu se konipas horský liší od našeho nejhojnějšího druhu rodu *Motacilla* konipasa bílého, u kterého převládá směr jižní.

Počty okroužkovaných ptáků naznačují, že podzimní průtah přes naše území probíhá již v druhé polovině srpna a v září. Odlet jedinců naší hnízdní populace je zřejmě pozdější, s prvními výskyty ve Středomoří až v druhé polovině září, kdy evidujeme nálezy v Itálii, a především pak v říjnu. V zimních měsících (XII.–II.) byli naši kroužkovanci hlášeni z Francie (15), Španělska (5), Švýcarska (3) a Portugalska (1). Jarní přílet je velice časný a probíhá od konce února a především pak v březnu. O průtahu severnějších populací přes naše území máme jediný doklad z 50. let 20. století.

V malých počtech a většinou jednotlivě přezimují konipasi horští i u nás, především kolem vodních toků v nižších polohách. Zimování tohoto druhu uvádějí i starší autoři v první polovině 20. století, ale zdá se, že v posledních teplejších zimách jsou pozorování početnější. Je otázka, zda je to skutečně důsledkem zvýšení početnosti, nebo zvýšenou aktivitou pozorovatelů. O původu zimujících ptáků máme pouze kusé údaje – zimování jedinců naší hnízdní populace bylo prokázáno pouze ve třech případech.

V souvislosti s klimatickou změnou a mírnými zimami posledních let se nabízí otázka, zda u tohoto poměrně otužilého druhu, který dokáže přezimovat i ve středoevropských podmínkách, nedošlo k posunu zimovišť a zkrácení migrace. Napovídal by tomu pokles počtu zpětných hlášení ze zimovišť – téměř 90 % jich pochází z období před rokem 1990. Podíváme-li se ale na okolnosti nálezů, zjistíme, že většinu tvoří ptáci ulovení či nalezení mrtví (tedy možná ulovení). Lov pěvců ale v západním Středomoří díky zpřísnění legislativy oslabil a právě zde je zřejmě nutné hledat pokles počtu zpětných hlášení. Kontrolních odchytů na zimovištích je totiž velice málo – ze 107 dálkových nálezů bylo jen 6 ptáků kontrolováno kroužkovatelem (shodně 3 před a 3 po roce 1990). Aktuálním nebezpečím jsou dnes pro konipasy horské nárazy do skla. Většina z nich pochází právě z období po roce 1990.

Další výzkum pomocí kroužkování by se měl zaměřit na značení mláďat, hnízdících dospělých a zimujících ptáků. Může to přinést cenná data o původu i vývoji početnosti zimní populace a změnách v načasování hnízdění – vždyť první mláďata konipasů horských v hnízdě byla u nás označena už v roce 1936!

Jaroslav Cepák | pracuje jako ornitolog Kroužkovací stanice Národního muzea. Je vášnivým cyklistou, akvaristou a chovatelem ovcí, gekončíků a želv.

Bydlení pro konipasy

†† Polobudka pro konipasy z polystyrenu je uprostřed přepažena, a ptáci si tak mohou vybrat, ve které dutině zahnízdí | Foto: Vladimír Petera

† Konipasi horští dokážou k hnízdění využít různé otvory a výklenky lidských staveb a třeba i nepoužívanou odtokovou trubku | Foto: Vladimír Petera

†† Dřevěná polobudka na kolmé betonové stěně výpusti | Foto: Vladimír Petera

† Polobudky umisťujeme po dohodě s majiteli doprostřed mostní konstrukce | Foto: Vladimír Petera

Konipas horský potřebuje k hnízdění bezpečné místo v blízkosti vodních toků. Ideálním řešením, jak mu pomoci, je polobudka, kterou si můžeme vyrobit sami.

Konipasi mají rádi polobudky typu rehkovník. Dřevěná polobudka by měla mít rozměry 15 × 15 × 15 cm s přední stěnou 15 × 10–12 cm, aby byl vletový otvor jen 3–5 cm široký. Jsou-li rozměry budky větší, často je obsadí skorci vodní, kteří konipasy vyženou. Proti vlhkosti ošetříme dřevo olejovou lazurou a stříšku pokryjeme lepenkou.

Hlavní příčinou hnízdního neúspěchu konipasů horských bývá predace, například krkavcovitými, ale i strakapoudem, kočkou nebo norkem. Proto je nejlepší umístit budku doprostřed mostní konstrukce, kam se savčí predátoři nedostanou, a vstupní otvor ponechat úzký, aby se k němu snadno nedostali ani ptačí predátoři.

Polobudky umisťujeme do výšky nejméně 1,5 m, a to jak pod mosty, tak i na jiné dřevěné a železné konstrukce nad řekami a potoky. Můžeme je ale připevnit i na betonové nebo kamenné opěrné zdi v blízkosti jezů, splavů a různých výpustí. Polobudky můžeme instalovat prakticky po celý rok. Upevňujeme je pomocí závěsné lišty přesahující budku dolů, anebo je přibijeme za prodlouženou zadní stěnu. Vždy je ale potřeba informovat majitele konstrukce. Ve městech a obcích to bývají městské a obecní úřady, u silničních mostů najdeme tabulky s číslem, které oznámíme příslušné silniční správě.

Kromě dřevěné budky si můžeme vyrobit i polystyrenovou. Stačí koupit 50 cm dlouhou desku fasádního polystyrenu, rozřezat ji na čtverce o straně 10–15 cm a slepit je montážním lepidlem s okamžitou fixací a vysokou přídržností, jímž polobudku také přilepíme k mostní konstrukci. Polystyren je vhodné zvenku nastříkat například tmavou fasádní akrylátovou barvou, aby budka nebyla tak nápadná.

Konipasi horští hnízdí v polobudkách od března do července, ale už v únoru je využívají k nocování. Po vyvedení mláďat je dobré staré hnízdo kvůli možnému zamoření hnízdními parazity odstranit. Konipasi pak mohou v téže polobudce hnízdit i třikrát během hnízdní sezony. Nedivme se ale, když si polobudku vyhlédne jiný nájemník – běžně se v ní mohou zabydlet i rehci domácí, střízlíci, nebo dokonce vlaštovky.

A pokud nevěříte svým kutilským schopnostem, pořiďte si polobudku značky Schwegler ze směsi dřevěných pilin a cementu s životností až 25 let a výbornými tepelněizolačními vlastnostmi na zelenadomacnost.com.

Vladimír Petera | je spolupracovníkem Kroužkovací stanice Národního muzea a ochranou konipasů horských se zabývá více než 30 let stejně jako kroužkováním a ochranou hnízd dravců a sov.

Jakou budoucnost vyhlíží konipas luční, kdysi běžný obyvatel vlhkých luk, v dnešní krajině změněné intenzivním zemědělstvím? | Foto: Dušan Vainer (dusanovo.cz)

Příbuzní, ale rozdílní

V Evropě, včetně Česka, se můžeme setkat se čtyřmi druhy konipasů. Každý z nich se přizpůsobil trochu jinému prostředí a liší se i dalšími vlastnostmi – od délky ocasu po populační trendy.

Početnost jednotlivých druhů konipasů se u nás výrazně liší – zatímco konipas citronový se objevuje jen v jednotkách jedinců, konipas luční se počítá na tisíce, konipas horský na desetitisíce, a konipas bílý dokonce na statisíce. Jak se ale jejich populace a rozšíření v posledních letech mění? Které druhy expandují a které naopak z naší krajiny i z Evropy mizejí?

Nejrozšířenější evropský konipas

Konipas bílý hnízdí v různorodém prostředí – od okolí řek až po zemědělskou krajinu, a dokonce i centra měst. V Evropě se vyskytuje ve dvou poddruzích, z nichž jeden (*M. a. yarrellii*) obývá pouze Velkou Británii. Podle evropského hnízdního atlasu EBBA2[1] je nejrozšířenějším ptákem na kontinentu – byl zaznamenán ve 4644 z 5110 sledovaných kvadrátů o velikosti 50 × 50 km, což nelze říct o žádném jiném ptačím druhu. I když se s ním v hojném počtu setkáme po celé Evropě, přece jen řidčeji ho zastihneme na severním a jižním okraji areálu, v severní Skandinávii a v Mediteránu, tedy v oblastech, kde v hnízdí době panují extrémní teploty. Jeho rozšíření se zatím příliš nemění, očekáváme však, že s postupující klimatickou změnou se posune severněji, zatímco na jihu mu budou vhodné lokality ubývat[2].

V Česku hnízdí 100–200 tisíc párů, což je necelé 1 % evropské populace. Jeho početnost je dlouhodobě stabilní, ale v některých zemích, jako jsou Německo a Nizozemsko, ubývá. Pravděpodobně za to mohou změny v zemědělství, úbytek hmyzu a nedostatek vhodných míst k hnízdění.

1 Keller a kol. 2020; ebba2.info
2 Huntley a kol. 2007

Konipas bílý zatím zůstává hojným druhem střední Evropy, ale jeho budoucnost bude záviset na tom, jak se vypořádá se změnami prostředí, které ho v nadcházejících letech nepochybně čekají.

Náš nejvzácnější konipas

Konipas citronový je u nás opravdovou vzácností. Vyhledává otevřenou krajinu s vodními toky a rašeliništi. Původně pochází z Asie, ale v posledních desetiletích se šíří do východní Evropy. Největší evropské populace se nacházejí v Rusku, i když hojně hnízdí také na Ukrajině, v Bělorusku, Polsku, Pobaltí a jižním Finsku[1]. V Česku je jeho výskyt stále spíše výjimečný – občas zahnízdí například v Krušných horách nebo Krkonoších. Na rozdíl od jiných vzácných asijských druhů, které se u nás objevují většinou na podzim, se k nám dostává hlavně během jarního tahu, od konce dubna do poloviny května. Evropská populace tohoto druhu roste a jeho areál se rozšiřuje na západ. Možná se tak v budoucnu stane běžnějším i v naší přírodě.

Nejrychleji ubývající konipas

Konipas luční, zastoupený v Evropě osmi hnízdícími poddruhy, dává přednost nížinám, kde vyhledává vlhké biotopy s nízkou vegetací, jako jsou louky, pastviny, mokřady, ale i pole či lesní paseky. Bohužel patří mezi druhy, které v posledních desetiletích zaznamenaly dramatický úbytek. Mezi lety 1980 a 2017 se evropská populace snížila o neuvěřitelných 97 milionů jedinců[3].

V Česku dnes hnízdí pouhých 800–1600 párů, což představuje méně než jedno procento evropské populace. Kvůli strmému poklesu početnosti figuruje na českém červeném seznamu jako ohrožený druh. Také areál hnízdního rozšíření v Evropě se zmenšuje: konipas luční opouští především jižní Evropu, ale i atlantské pobřeží a největší pravděpodobnost

3 Burns a kol. 2021

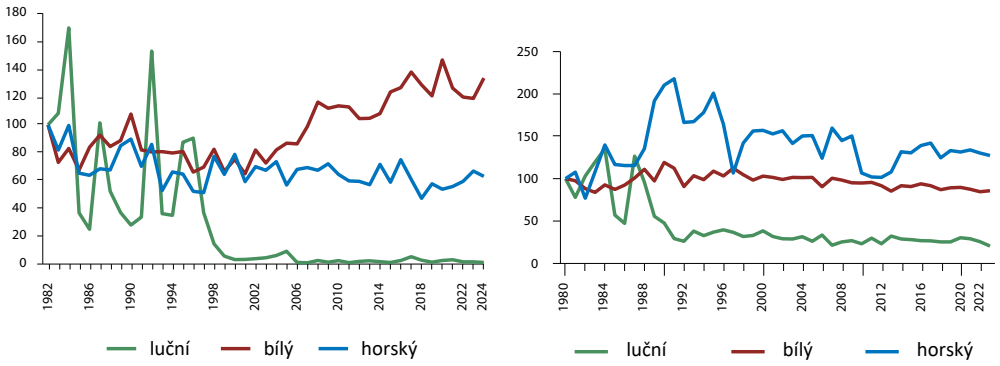

↖ Konipas citronový je v naší krajině zatím stále vzácným návštěvníkem, časem ale bude zřejmě přibývat | Foto: Andrey Gulivanov (CC BY 2.0)

↑ Nenápadný, ale takřka všudypřítomný konipas bílý se dokáže přizpůsobit různým prostředím | Foto: Ondřej Ryška

↔ Vývoj početnosti čtyř druhů konipasů v Česku mezi lety 1982–2024 | Zdroj: JPSP a LSD

← Vývoj početnosti čtyř druhů konipasů v Evropě mezi lety 1980–2023 | Zdroj: pecbms.info

jeho zastižení je v Rumunsku, na Ukrajině a v jižním Rusku[1]. Příčinou tohoto úbytku je především intenzifikace zemědělství – odvodňování půdy, přeměna pastvin na ornou půdu, změny režimu pastvy a častější sečení. To vše vedlo ke snížení dostupnosti hmyzí potravy, na které je konipas luční závislý[4]. Může se však vrátit. Zvýšení rozmanitosti polní krajiny pomocí extenzivní pastvy a omezení používání hnojiv a pesticidů by mohly pomoci znovu pro tento druh vytvořit vhodnější podmínky. Konipas luční potřebuje pestrou krajinu – mozaiku holé půdy, mělkých vodních ploch nebo vlhkých příkopů a menších políček, kde může vyvést mláďata z prvního hnízdění na ozimech a pro druhé hnízdění se přesunout na plochy s jinými plodinami, například bramborami nebo jařinami.

Protože se jedná o dálkového migranta, může jeho úbytek ovlivňovat i situace na zimovištích v západní Africe, přímé důkazy nám však chybějí. Pokud se nepodaří zastavit pokles jeho populace, hrozí, že konipas luční bude v budoucnu v evropské krajině stále vzácnějším jevem.

Konipas s nejdelším ocasem

Konipas horský je specialista na vodní toky a jejich okolí. V Evropě hnízdí pět ze šesti poddruhů, přičemž u nás a ve většině Evropy je zastoupen nominátním poddruhem *M. c. cinerea*. Největší pravděpodobnost jeho zastižení je v pohořích střední a jižní Evropy, jako jsou Alpy, Pyreneje, Karpaty a Kavkaz[1]. Už více než sto let se ale šíří na sever, což zřejmě souvisí s teplejšími zimami, a zdá se, že postupně obsazuje nová prostředí včetně nížin, kde k hnízdění využívá lidské říční stavby.

V Česku hnízdí 20–40 tisíc párů, což odpovídá zhruba 2 % evropské populace. Zatímco v Evropě je jeho populační trend stabilní, u nás jeho početnost mírně klesá, přičemž nejnápadnější pokles zažíval do poloviny 90. let. Zajímavé je, že na jeho výskyt zřejmě nemá výrazný vliv kvalita vody, ale spíše šířka toku, plocha nivy a přítomnost břehových porostů. Potravu totiž hledá i v okolních biotopech, a není proto závislý jen na vodních zdrojích potravy – to může vysvětlovat, proč jeho výskyt nesouvisí se zásaditostí či naopak kyselostí vody, které ovlivňují výskyt vodních bezobratlých.

Ve Velké Británii se vědci zabývali také otázkou, zda pokles početnosti konipasa horského nezavinily polychlorované bifenyly (PCB), toxické syntetické látky hojně využívané v průmyslu zejména mezi 30. a 70. lety 20. století, které zatěžovaly životní prostředí a akumulovaly se v tkáních živočichů. Nevylíhnutá vajíčka sbíraná po dva roky ve Walesu, Skotsku a jihozápadním Irsku ale toxické množství PCB neobsahovala[5]. V tehdejším Československu však výroba PCB kulminovala až v roce 1980 a zastavena byla teprve o čtyři roky později, a tak nelze vliv těchto jedů na volně žijící ptáky u nás vyloučit. Nedávná švýcarská studie pak zjistila, že potravní nabídka v okolí toků ovlivňovala výskyt konipasa horského více než přírodní stav toku[6], a to zřejmě proto, že umělé stavby jako zpevněné břehy, mosty a vstupy do potrubí, které bývají součástí úprav celých říčních niv, využívá jako hnízdiště.

Tomuto šedo-žlutému elegánovi tak zřejmě nejvíce škodí úpravy říčních koryt, při nichž jsou narušeny přirozené břehové porosty.

Konipasi jsou fascinujícími svědky proměn krajiny i klimatu, přičemž každý druh na tyto změny reaguje odlišně. Jejich budoucnost můžeme ovlivnit všichni – ať už podporou ochrany přírodních stanovišť, například v ptačích parcích, či svým spotřebitelským chováním, když budeme preferovat produkty ekologického zemědělství.

Alena Klvaňová, Zdeněk Vermouzek a Petr Voříšek

Plné citace literatury najdete na birdlife.cz/ptaci-svet.

4 Chamberlain a Fuller 2000

5 Ormerod a Tyler 1992
6 Martinez a kol. 2020

Meandr Moravy ve Strážnickém Pomoraví v nezregulovaném úseku řeky mezi Strážnicí a Rohatcem | Foto: Gašpar Čamlík

Naděje pro vodní toky?

Stojíte na hrázi, v nížinách často ideálním vyvýšeném místě k pozorování ptáků, je horko a z okolních polí se při průjezdu zemědělské techniky práší jako na poušti. Znáte to?

Hluboko pod vámi a *pod* krajinou se líně, v jedné přímce sune říčka. Pod vyprahlým polem do ní vede systém kanálů důmyslně stahujících vodu z okolí. K tomu, aby se situace v povodí změnila, stačí málo – souvislý několikadenní déšť (tání sněhu na horách už spíše ne). Po vytrvalejších deštích grafy průtoků na webových stránkách povodí začnou vytvářet kopce směrem k prvnímu stupni povodňové aktivity. Najednou voda v říčce, kanálu či strouze teče *nad* krajinou, v některých místech i několik metrů nad okolním terénem. Tento systém, pokud funguje, zaručí, že do vesnic se díkybohu voda nevylije, do polí, bůhvíproč, také ne, nevylije se ale ani na louky, do lužních lesů, bývalých říčních ramen a mokřadů! Ty zůstanou mimo a jsou závislé jen na tom, kolik vody do nich naprší nebo kolik se jí jednou za čas přeleje přes hráz. S efektem vody nad krajinou se na jižní Moravě v posledních letech setkáváme i několikrát do roka. Tam, kde se voda rozlije, je snaha ji co nejrychleji vrátit zpět. Kde je tedy to omílané zadržování vody v krajině? Boj proti klimatické změně? Kromě bobra to doposud nikdo nebere vážně!

Jsou-li řeky tepnami krajiny, potoky jejími žilami a potůčky vlásečnicemi a podíváme-li se, jak se dnes hospodaří na polích a v lesích a co do vodních toků přitéká z našich praček, myček a provozoven, je na místě označit krajinu za nemocnou. Koledujeme si o její těžkou mrtvici. Paliativní ochrana přírody nestačí. Už delší dobu víme, že je potřeba začít krajinu léčit – obnovovat přírodu. Nové opatření na obnovu přírody by mělo být jedním z účinných nástrojů. Jedním z jeho cílů je obnovit v Evropě 20 tisíc kilometrů vodních toků, z toho v Česku několik set. Výběr úseků a provedení jejich revitalizace ukáže, zda je tento plán ambiciózní příliš, nebo málo. Pozorný čtenář snad chápe, že nestačí tok rozklikatit do meandrů, ale je potřeba jej dostat zpátky na úroveň okolní krajiny a obnovit jejich vzájemné propojení. Na druhou stranu řada vodních toků díky povodním nachází svoji ztracenou divokost a stačí jim v tom nebránit. Při obnově přírody bychom měli obnovovat – tedy vracet do určitého stavu – i funkce toku. Z posledních let ale známe i revitalizace, kdy sice došlo ke zmeandrování toků, jenže břehy byly zpevněny kamením, výrazně se zvýšila kapacita toku a okolní krajině, třeba lužním lesům, to nikterak nepomohlo.

Aby nostalgie nebylo málo, vřele doporučuji zhlédnout na YouTube film Miloše Spurného *Sbohem staré řeky* (1973). Je z něj patrné, že mnohé změny se udály teprve nedávno a mnohé se bohužel dějí dodnes nebo jsou ustavičně plánovány. Zabrousíme-li ještě více do historie a podíváme-li se na historické mapy a první letecké snímky, uvidíme řeky a potoky úplně jiné, než jak je známe dnes. Při čtení starší ornitologické literatury už pak člověk tolik nežasne, kde se vzali všichni ti břehouši, kolihy, čejky nebo vodouši… Nepřekvapí, že v obcích podél Moravy byly celé ulice obývané rodinami, které dodávaly ryby na místní i vzdálené trhy, což dodnes připomínají Rybáře ve Veselí nad Moravou a Uherském Ostrohu nebo čtvrť Rybárny v Uherském Hradišti. V současnosti vede tímto úsekem kanalizovaná řeka bez břehových porostů, s břehy vyloženými kamením a s rameny zazemněnými, zahnívajícími a odříznutými. Uvidíme, zda i tady nastane obnova. Naděje je. Místa měnící se k lepšímu známe od nás i ze zahraničí.

Hodí se však naše oblíbená skupina živočichů k tomu, abychom posoudili stav vodních toků? Ledňáček říční a břehule říční hnízdí v březích podemletých vodou, kulík říční a pisík obecný k hnízdění potřebují náplavy a ostrovy. Morčák velký hnízdí v dutinách starých stromů a jeho rodinky loví v čisté vodě s hojností ryb. Čejky chocholaté a vodouši rudonozí obsazují po záplavách podmáčené louky a pole. Skorec vodní zase potřebuje rychlejší, dobře okysličenou vodu s říčními kameny podobně jako konipas horský. Ptáci tak bezesporu mohou i v případě vodních toků posloužit jako bioindikátor kvality.

Gašpar Čamlík | coby středoškolák splul Moravu od Hanušovic po Bratislavu (bez jakékoliv předchozí zkušenosti). Od té doby se k pádlu rád a pravidelně vrací třeba při monitoringu ptáků na řekách nejen u nás, ale také například v Rumunsku. Utopil při něm dva tablety, dva foťáky a jeden dalekohled. K řekám cítí respekt.

Foto: Vlastivědné muzeum v Olomouci

Hlad po poznání mě žene dopředu

Rozhovor s Peterem Adamíkem

Nedávno jsi byl zvolen předsedou ČSO. Vzpomínáš si, kdy a proč ses stal jejím členem?
Bylo to v roce 2004 a jedním z důvodů určitě bylo, že jsem chtěl patřit do nějaké komunity, do společenství lidí, kteří smýšlejí podobně. A za ty roky jsem v ČSO opravdu poznal množství lidí a našel mezi nimi přátele, kteří jsou úžasnými osobnostmi. Je to velmi dobrý stabilizační prvek v životě, člověk patří někam, kde mu to dává hlubší smysl. Zároveň jsem fanda občanské společnosti a myslím si, že ČSO v ní plní významnou roli, stejně jako mnoho jiných neziskovek.

Čeho bys chtěl v roli předsedy dosáhnout?
Moji předchůdci nastavili laťku vysoko, a tak bych chtěl společnost udržet tak silnou, jako je nyní, kultivovat ji, vytvářet prostor pro nás všechny, abychom si našli takové aktivity, v nichž se cítíme dobří, a zároveň posilovat jméno společnosti ve veřejném prostoru. Často rád přemýšlím, jak věci dělat lépe. I ČSO má své rezervy. Vždy je prostor pro zlepšení, ale člověk musí zvážit, jaké jsou možnosti neziskové organizace. Moje vize je posilovat ČSO ve vědě, osvětové činnosti a praktické ochraně. To jsou tři pilíře, na kterých společnost stojí. A pomáhá například i státu – naše obrovská síť dobrovolníků sbírá takové množství dat, které by jinak stálo obrovské částky, takže i pro stát je výhodné mít pestrý neziskový sektor.

Kde vidíš ČSO za čtyři roky, na konci svého mandátu?
Velmi rád bych viděl dobře propracované programy občanské vědy a také vícezdrojové financování, protože to je klíč k tomu, aby ČSO byla i nadále finančně nezávislá. S růstem členské základny, ptačích parků i počtu zaměstnanců nám agenda tak nabobtnala, že bych teď rád vše konsolidoval a soustředil se na kvalitu uvnitř společnosti. Dovoluji si tvrdit, že není ani tak důležitý růst počtu členů jako zaměření na současnou členskou základnu.

Za rok oslavíme sté výročí společnosti. Jaký v něm vidíš potenciál?
Sto roků existence nám dává legitimitu a ukazuje, že jsme stabilní hodnověrný partner. A zároveň tím můžeme ukázat, že být součástí naší komunity dává smysl, když jsme tu už sto let. Odkazovat se ke kořenům je, myslím, důležité i pro jednotlivce, aby viděl, že navazuje na práci svých předchůdců. ČSO nebo obecně ornitologická komunita je v Česku velmi rozvinutá i z hlediska celosvětového, a z bývalého východního bloku dokonce jedna z nejrozvinutějších. To je úžasné a zavazující a cítím velkou pokoru, ale také díky tomu máme na čem stavět.

Peter Adamík

** 1980, Žilina*

Vystudoval systematickou biologii a zoologii na PřF Univerzity Palackého v Olomouci, kde dnes působí jako vědecký pracovník v Ornitologické laboratoři. Vedle toho je kurátorem zoologických sbírek Vlastivědného muzea v Olomouci. Od roku 2020 je členem výboru ČSO a od loňska i jejím předsedou. V letech 2008–2014 byl šéfredaktorem časopisu Sylvia*, kde dodnes působí v redakční radě. Je spoluautorem několika výstav a stálé expozice Příroda Olomouckého kraje, která v roce 2012 získala cenu Gloria Musealis, a spoluautorem nových expozic Národního muzea. Je autorem více než 80 vědeckých publikací a popularizačních článků.*

Čeho si v tradici ČSO zejména ceníš?
Už v prvních desetiletích existence, kdy společnost sdružovala ryze terénní ornitology, shromažďovala množství dat o výskytu ptáků a hnízdní biologii. Díky našim předchůdcům tak máme cenné údaje o tehdejším stavu přírody. Když se ohlédnu do 80. let 20. století na začátek JPSP nebo do 70. let na první atlasové mapování, vidím, že v některých směrech jsme byli vážně hodně pionýrští a na špici. Smekám před tím, v jakých složitých dobách se tyto věci rodily. Dnes žijeme v době neuvěřitelné hojnosti, ale tehdy si lidé museli hodně odpírat, aby se mohli věnovat svému koníčku, něco dokumentovat a sbírat údaje. Na tuto tradici terénní ornitologie, dokladování výskytu ptáků a hnízdní biologie můžeme dnes navázat, a zároveň díky ní vidíme, jak se příroda mění. V dnešní době je v oblibě zpochybňování některých vědeckých faktů. My ale máme data o tom, jak se početnost a rozšíření ptáků mění, a tak můžeme odpovídat na složité otázky, které by jinak někdo mohl snadno smést se stolu. Pro jiné taxonomické skupiny tyto informace chybějí, a tak jsme vzorem například pro mapování a sčítání jiných organismů.

Jaké hlavní rozdíly vidíš v tom, jak se lidé ornitologii věnovali dříve a dnes?
V minulosti třeba dost lidí vyplňovalo hnízdní karty. Dneska se to posunulo směrem k pozorování, ale to souvisí i s posunem zákonné ochrany druhů. Co skutečně celoročně kvete, jsou údaje o pozorování druhů, a v tom je vidět, že přispěvatelů, nadšenců, fandů ornitologie přibývá, což je potěšitelné. Myslím si, že to odráží skutečnost, že ve společnosti přibývá lidí, kteří svůj volný čas tráví v přírodě a pozorují při tom ptáky. Že se to dnes změnilo z aktivního lezení na stromy, kroužkování nebo třeba zaznamenávání hnízdní biologie na fotografování či zapisování do databází, vlastně zrcadlí celospolečenské trendy.

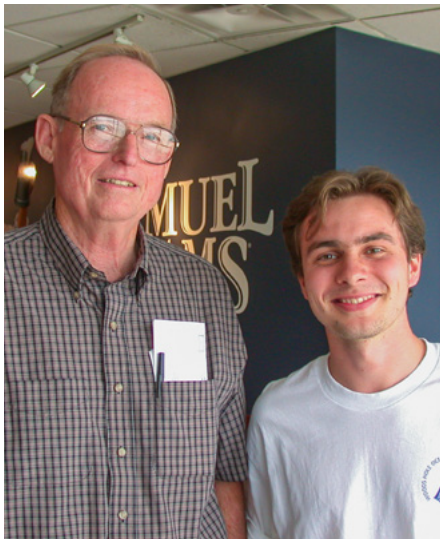

Důležitý okamžik mého studia v Massachusetts – setkání s Richardem T. Holmesem, jehož výzkum mě inspiroval k dlouhodobým studiím; srpen 2002 | Foto: archiv P. Adamíka

Proč potom v Česku ochrana životního prostředí a přírodního dědictví stále není důležitým společenským tématem?

Myslím si, že to je dané politickým diskursem, který byl nastaven v 90. letech, kdy někteří ochranu přírody prezentovali jako brzdu rozvoje. Osobně mám pocit hlubokého zmaru, že se jako společnost posouváme k obrovskému konzumu. Ekologická stopa na jednotlivce i v Česku neuvěřitelně narůstá.

Co tedy může udělat člověk, který žije současným životním stylem ve střední Evropě, aby ptákům pomohl?

Možná se mýlím, ale věřím, že přispět jim můžeme skrze prostředí, krajinu. Když se šetrně starám o svoji zahradu nebo nějakou louku či remízek, vidím hmatatelný výsledek. Když tam zahnízdí třeba pěnice vlašská nebo tam přilákám dudka, vidím přínos konkrétní činnosti. Ale netroufám si nikomu radit, každý má jiné možnosti. Kdo bydlí ve městě v bytě, může poslat peníze na naše ptačí parky nebo může dobrovolničit, kdo má zahradu, může začít tím, že bude více vnímat koloběh přírody a vztahy mezi organismy a tomu pak přizpůsobí to, co na zahradě dělá, klidně po malých krůčcích. Častokrát se setkávám s tím, že lidé rezignují, protože tvrdí, že na činech jednotlivce nezáleží, ale já jsem přesvědčený o opaku. Mnohé věci začínají odspodu, a když se lidé začnou zamýšlet nad svými kroky, může to být cesta ke změně.

Jaká byla vlastně tvoje cesta k ornitologii?

Moje cesta začala v dětství, příroda mě nesmírně zajímala. Vášnivě jsem choval akvarijní rybičky a zajímal se o ptáky. Formativní byly knížky. První byl atlásek *Naše vtáky* od F. Vilčka a J. Švece, který jsem zdědil po dědečkovi. Druhou, *Pri vtáčích hniezdach* od Ľ. Brtka a I. Kňaze, mi v devíti letech přinesli rodiče do nemocnice, když jsem byl hospitalizovaný. Obě si dodnes pamatuji. Počátky byly úsměvné: když jsem se ve školním věku pokoušel určovat ptáky, viděl jsem všude rarity. A nesmírně důležitá byla i moje profesorka biologie na gymnáziu, která mě nasměrovala a předala mi kontakty na ornitology. Zpětně viděno je velmi důležité, aby v regionech byli zkušení ornitologové ochotní zaštítit mladé začínající ornitology, jakým jsem byl i já.

Jak ses tehdy učil třeba hlasy ptáků?

Půjčoval jsem si kazety nebo gramofonové desky, hodně literatury mi poskytli kamarád Martin Korňan, tehdy zoolog národního parku Malá Fatra, a jeho bratr Jan, významný dravcař. Každý večer před spaním jsem si přehrával magnetofonové pásky, až se rodiče báli, zda jsem duševně v pořádku. Snažil jsem se taky zapamatovat si přepisy ptačích hlasů z knížek. Když to srovnám s nástroji, které jsou k dispozici dnes, bylo to vydřené, člověk musel chodit do terénu a stovky hodin pozorovat a poslouchat.

Pak ses rozhodl studovat odbornou biologii na vysoké škole. Co tě tam přivedlo?

Moje volba padla na Olomouc, která byla vnímána jako nejlepší na ptáky. Nesmírně mě bavila věda okolo ptáků, chtěl jsem vědět, jak věci jsou, hltal jsem údaje o hnízdní biologii z *Fauny* a ta exaktní čísla mě uhranula. V té době jsem jezdil sčítat ptáky na Malou Fatru, složitě sepisoval své první vědecké články v angličtině a věděl jsem, že chci sbírat data o ptácích – měl jsem hlad po poznání, který mě hnal dopředu.

Tvůj vědecký záběr je velmi široký, od načasování migrace přes vliv klimatické změny a fenologii až k predaci. Co z toho tě nejvíc bavilo?

Úplně všechno, nejšťastnější se totiž cítím v terénu. Vždycky říkám, že nejvíc jsem se naučil venku. Ani ne tolik z knih, ale přímým pozorováním. Na terén se vždy těším, je to obrovský zdroj inspirace a nápadů, poznání. Měl jsem štěstí, že jsem vždy pracoval s úžasnými lidmi. Co nejvíc uspokojilo moji zvědavost, byly studie migrace. Geolokátory neuvěřitelně posunuly naše poznání o tom, kam naši hnízdící ptáci migrují a kde zimují. Asi nejkrásnější poznatek, z kterého jsem měl dětinskou radost, byl, když jsme díky geolokátorům objevili, jak ptáci překonávají Saharu. Pamatuji si, jak jsem si nejdřív myslel, že to je nějaká chyba. Mravenčí prací jsme potom doložili, že drobní pěvci – lejsci, rákosníci a další – překonávají poušť nonstop. Tehdy jsem měl pocit, že skutečně objevuji nějaká tajemství. Nebo když jsme v Bulharsku zkoumali lejska černokrkého, který byl donedávna považován za poddruh lejska bělokrkého. Byl to takový duch, nevědělo se o něm skoro nic a my jsme za tři roky rozluštili, kde zimuje. Vždy mám radost, když na mě něco vykoukne, zjistím nějaké souvislosti a o maličký krůček posunu poznání dál. Beru to s velkou pokorou a zároveň si uvědomuji, že otázek vyvstává čím dál víc.

Zaujal mě tvůj článek o zakrývání vajec u sýkor – co jsi o něm zjistil?

Můj příspěvek na „polidštění opice" byl minimální, do té studie se zapojilo množství lidí, hlavně kolegové z Finska, a já byl takový dělník vědy. Sýkory ve fázi, kdy ještě nezahřívají – obvykle zasednou až na poslední vajíčko –, snášejí každý den jedno vejce a zakryjí ho savčími chlupy. Když samička začne inkubovat, už vejce nezakrývá, takže to dělá jen na chvilku, nějakých 9 až 13 dní. Názory na to, proč to dělá, se různí, někdo tvrdí, že to je antipredační chování, že tak vajíčka schovává, a když přijde nějaký jiný živočich na návštěvu, pomyslí si, že tam nikdo není. Ptáci totiž často dělají tzv. prospecting, navštěvují hnízda v dutinách a dívají se, kdo tam bydlí. Další možné vysvětlení je, že to dělají kvůli izolaci, protože zejména na severu bývá brzy na jaře ještě chladno.

†† V Beskydech na výpravě za černými čápy, v improvizované prosbě za víc mrtvého dřeva v lese; červen 2005 | Foto: archiv P. Adamíka

† Od roku 2005 se nepřetržitě věnuji monitoringu obyvatel ptačích budek na Sovinecku v Nízkém Jeseníku; červen 2010 | Foto: Viktor Čáp

A od jakých savčích druhů chlupy pocházejí?

Je to velmi pestré, nejčastěji tam tahají například srnce, celkem jsme zjistili chlupy 28 druhů savců. Byly tam i lidské vlasy, ale překvapily mě i vzácnější druhy jako plch lesní. Ukázalo se, že sbírání chlupů z hnízd

V srpnu 2017 mi Mirek Král symbolicky předal svou budkovou populaci, kterou nepřetržitě studoval od roku 1973
Foto: archiv P. Adamíka

Při cestách za ptáky a plchy trávím hodně času v terénu se svou fenkou Vločkou, křížencem labradora
Foto: Michaela Čadilová

může být metoda, jak doložit výskyt některých vzácnějších savců v daném území. Získali jsme vzorky od kolegů z celé Evropy a zaujaly nás chlupy plchů zahradních z Nizozemska. Nizozemci totiž tvrdili, že se u nich na lokalitě vůbec nevyskytují. A po pár letech se ukázalo, že se tam objevila malá izolovaná populace, kterou tam pravděpodobně někdo vysadil a nikdo o ní nevěděl, kromě nás, kteří jsme chlupy toho druhu zjistili v hnízdech sýkor.

Studium plchů je tvojí druhou vášní. Jak je vlastně predace plchem častá?

K predaci dochází tam, kde se plši vyskytují. Poté, co se zvýšila frekvence semenných let, na která jsou plši vázaní, se častěji rozmnožují. Jsou totiž schopní i několik roků vynechat rozmnožování, pokud nejsou dobré podmínky, mají takovou vyčkávací strategii. Ale semenný rok je teď mnohem častěji a to plchům prospívá. Když nastane, plši se probouzejí ze zimního spánku mnohem dříve a pak jsou ztráty u dutinových hnízdičů velmi vysoké. Plši mají rádi dutiny, stejně jako sýkory a lejsci. Když se plch probudí a najde v dutině hnízdo s mláďaty nebo vajíčky, často si dá obsah hnízda ke svačině, protože se tam potřebuje nastěhovat. Už 52 let monitorujeme sýkory a lejsky v budkách v Nízkém Jeseníku a nádherně tam za tu dobu vidíme rozhodující vliv semenných roků buků nebo dubů na hnízdní úspěšnost.

A které druhy bývají nejčastějšími oběťmi plchů?

Největší ztráty jsou u ptáků, kteří mají malou obranyschopnost. Každý, kdo měl na zahradě koňadru a kontroloval na jaře budku, zažil, že ho zastrašovala. Dělají to úspěšně, takže se kolikrát ubrání, ale třeba takoví lejsci, to jsou takoví nevinní bobánci, ti se moc bránit neumějí, a tak často skončí špatně. V extrémních letech máme i 70 procent hnízd lejsků sežraných, to bývá velmi smutné.

Dá se vůbec budka proti plchovi zabezpečit?

Dá, sám jsem s tím experimentoval. Pomáhá, když budky zavěsíme na drát nebo konzolu a kmen obalíme plastem. Je to ale velmi složité a pracné a člověk se také musí domluvit s majitelem lesa. Ale údaje, které mám z let, kdy jsem některé lokality experimentálně ochraňoval a některé ne, ukazují velký rozdíl v úspěšnosti hnízdění. Ostatně i v Anglii, ve slavném Wythamském lese, kdysi Davidu Lackovi žraly lasice kolčavy sýkory. Vyřešil to tím, že budky zavěsil na dráty a opatřil je plastovými cylindry.

Co podle tebe ptáky v současnosti nejvíc ohrožuje?

Je to velmi složité, u tažných ptáků máme omezené informace o tom, co se děje během doby, kdy nejsou u nás. Ale co se dotýká všech druhů, jsou změny na stanovištích. Vliv člověka je obrovský. Snímky z dálkového průzkumu Země ukazují rozsáhlé změny, například jak se homogenizuje česká krajina. Pozorné oko hned vidí, když přejede hranice třeba do Polska, že tam je zrno krajiny úplně jiné. Najednou je tam větší početnost polních druhů než u nás. Asi už všichni víme, že homogenizace a intenzifikace dláždí cestu vedoucí k úbytku.

Kdybys byl třeba ministrem a měl tu moc, co bys udělal, aby to pomohlo ptákům?

Naši předkové byli takoví zahradníci krajiny. Každý udržoval pole, něco choval. Dnes se o krajinu stará promile společnosti, zatímco v minulosti to byly desítky procent. Už jen tím, že v okolí vesnice lidé kosili trávu v různou dobu, vznikala mozaika, která hostila pestrost rostlin, hmyzu, ptáků. Dneska přijede supervýkonná mašina, která sklidí desítky hektarů za půl dne. Mám obavu, že žádný ministr s jakýmikoli zdroji nedokáže tuto celospolečenskou změnu zastavit. Společná zemědělská politika EU sice dává mnoho peněz na údržbu krajiny, ale to naše dnešní hospodaření je mechanizované, rychlé, celoplošné. Růst vytváří obrovský tlak na efektivitu, protože všechno se měří penězi, takže jsem v tomto ohledu skeptický. Čeká nás asi budoucnost s generalisty, druhy, které ustojí homogenizované podmínky, a specialisté budou lokálně přežívat v refugiích. Otázka je, jestli jejich populace budou životaschopné…

Vidíš budoucnost skutečně tak černě?

Někteří kolegové říkají, že v globálu to není tak hrozné. Vzpomínám na legendární knihu Bjørna Lomborga *The Skeptical Environmentalist* (2001). Ukazuje, že na stejná data se můžeme dívat úplně jinak a interpretovat je pozitivně. Podle mě je ale lepší být preventivně opatrný než přílišně optimistický. A člověk nemusí být raketový vědec, aby viděl, že hmyzu a ptáků je v krajině prostě méně. Podle mě je určitě rozdíl, když se na jaře procházíte po louce, kde kolem vás zpívá plno skřivanů a nádherně to tam všechno bzučí, než když je kolem ticho. Už jen z hlediska duševní hygieny, což se těžko měří. Věřím, že o to nechceme přijít.

Co by ti nejvíc chybělo ve světě bez ptáků?

Prostá radost z jejich přítomnosti. Uvedu příklad. Na přelomu července a srpna mě vždycky rozesmutní, když z města zmizí rorýsi. V červenci člověk intenzivně vnímá to jejich hlasité volání, patří to k vrcholku léta a najednou, ten první srpnový týden, je mi smutno, když se vytratí. To se pak zastavím a ptám se sám sebe, co mi chybí. A jsou to ti rorýsi.

Za rozhovor děkuje Alena Klvaňová.

bílá křídelní páska
přílet: pol. III. – pol. IV.
Ad. M
svatební šat
jasně žlutá
černé hrdlo
žlutozelený kostřec
JARO
M obhajuje teritorium a během toku honí F ve vlnkovitém letu
Ad. F
svatební šat
F staví hnízdo
hrdlo světlejší, šedočerné
umístění: ve výklenku kamenné zídky, pod mostem, v kořenech ve břehu
mláďata krmí oba rodiče asi 13 dní, M ještě 7–14 dní po vylétnutí
velmi dlouhý, často jím potřásá
jasně žlutý
Potrava: bezobratlí (dvoukřídlí, pošvatky, jepice, chrostíci, brouci, mšice, pavoukovci)

Rok konipasa horského

Ilustrace: Pavel Procházka

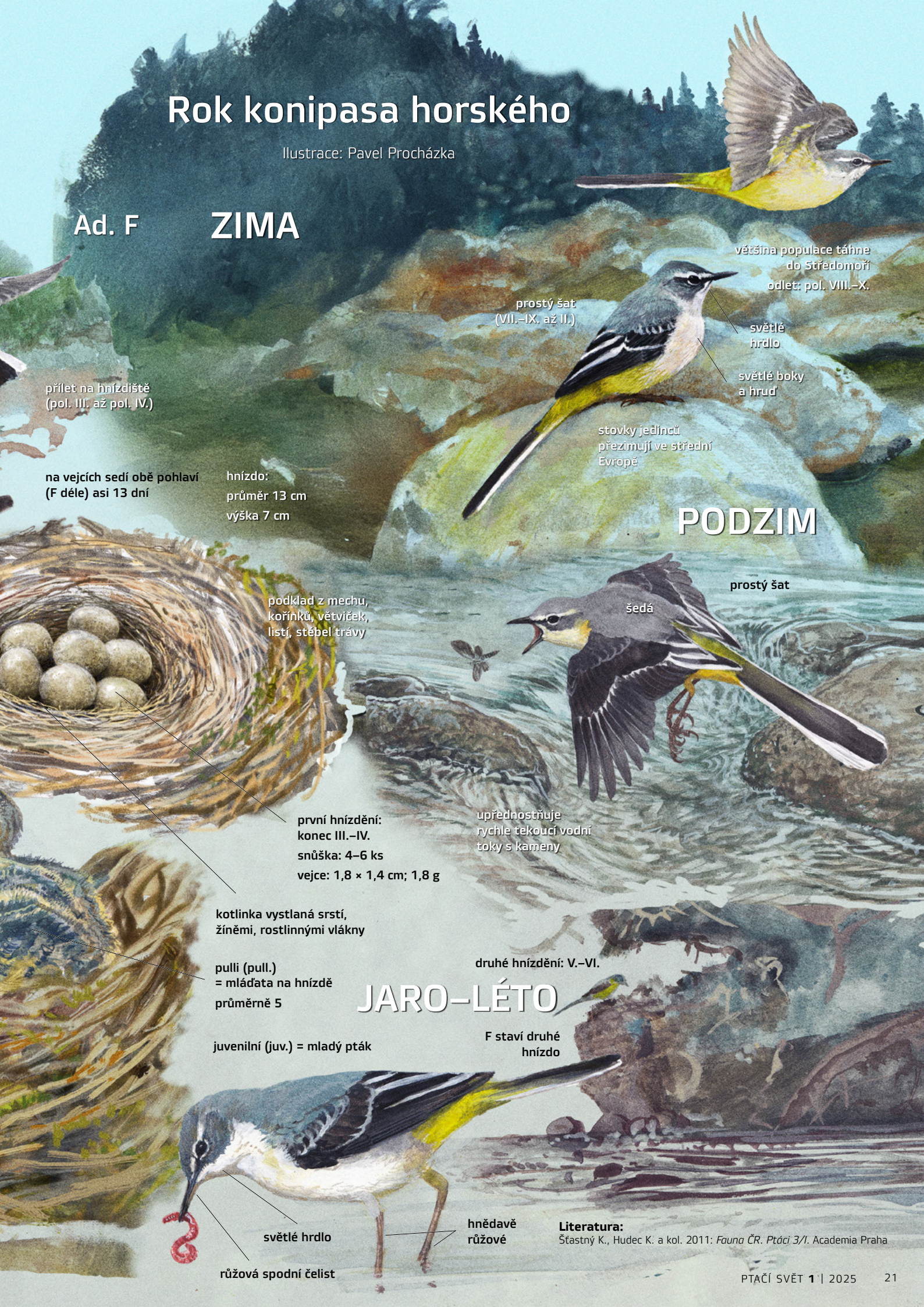

Literatura:
Šťastný K., Hudec K. a kol. 2011: *Fauna ČR. Ptáci 3/I.* Academia Praha

Krutihlavovy hlavolamy aneb Nad čím krutihlav kroutil hlavou

Ahoj děti!

Na podzim jsem s odletem otálel, což mi, jak víte, přineslo potíže. Rozhodl jsem se proto, že nebudu chybu opakovat, a na přílet jsem se přichystal trochu dříve než obvykle. Co když cestou potkám nové kamarády? Celý natěšený jsem spěchal. Zkušeně jsem zastavil u známého napajedla. Co to ale vidím? Že jsou tu hlavně konipasi, to mne nepřekvapilo – vždyť se vracím o trochu dříve. Ale co se to stalo s tou vodou? Ani jednoho ptačího kamaráda nezrcadlí správně! Jen se podívejte! Vidíte těch šest rozdílů? Rozhodl jsem se, že si zachovám chladnou hlavu a nebudu věřit v kouzla a čáry. Nejspíš jsem samým spěchem tak vysílen, že mne moje smysly klamou, a potřebuji proto delší odpočinek. Tak si ho dopřeji.

Přeji vám krásné jaro nejen s konipasy.

Váš Krůťa

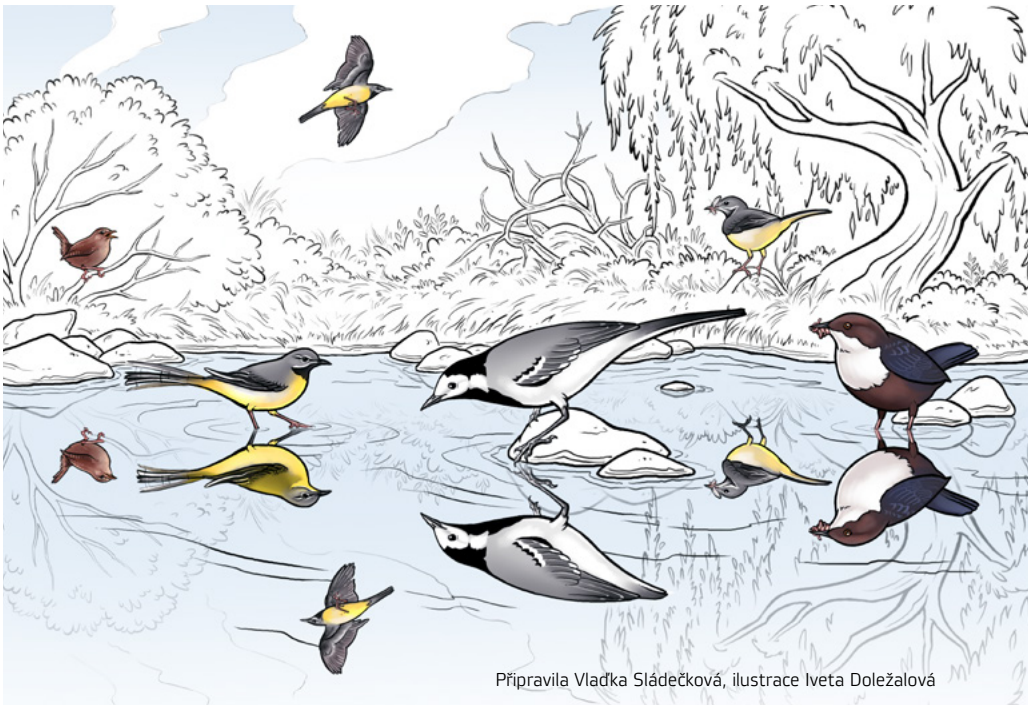

Připravila Vladka Sládečková, ilustrace Iveta Doležalová

Poleť se mnou do přírody

Tipy na aktivity pro rodiny s dětmi

Milí kamarádi,

kolik konipasů horských, letošních ptáků roku, jste na obrázku nahoře našli? Věřím, že všechny, a tak nezbývá, než se za nimi vydat i do přírody. Podle obrázku jistě víte, kde je hledat.

Nejvíce mají v oblibě potoky a řeky, kde rádi posedávají na kamenech nebo větvích stromů na břehu a pohupují svým dlouhým ocasem. Prozradí se rychlým si-si-si, tak ostrým, že přehluší i tekoucí vodu. A když je uvidíte letět nad hladinou, svítí na dálku jak sluníčko. Setkání s nimi stojí opravdu za to! Tak už na nic nečekejte, ujistěte se v příručce, že je poznáte od konipasů lučních, a naučte se jejich hlas, ať vám neuniknou.

Čím dřív vyrazíte, tím větší šanci, že potkáte právě je, budete mít. Na rozdíl od svých příbuzných u nás totiž občas tráví i zimu a jsou spíše rodinný typ. Najdeme je většinou v párech, v létě pak můžeme narazit na rodinky s mláďaty. Zato ostatní konipasi, když se na jaře vracejí ze svých zimovišť, táhnou s ostatními kamarády a tvoří hejnka. Podaří se vám pozorovat i je? Konipasy bílé asi najdete snadno a skoro kdekoli. To konipasi luční už představují oříšek, protože jich u nás moc není. A kam se za nimi vydat? Napovím vám – zejména na tahu prý mají rádi podivnou společnost zvláštních obrů ve výrazně vonícím prostředí, kterých se vůbec nebojí. Tak přemýšlejte, určitě na to přijdete. A během dubna to tam pořádně kontrolujte, třeba se na vás jednou usměje štěstí.

Foto: Petr Hampl, avif.birds.cz, Rozkoš, 26. 4. 2024

Během jara u nás můžete narazit na různé druhy konipasů. Poznáte toho na obrázku?

Držím palce a přeji hodně trpělivosti a mnoho krásných setkání s konipasy!

Váš Krůťa

Připravila Gabriela Dobruská

PTÁK ROKU 2025 V BAROKNÍ BRITÁNII

Příroda konipasům nadělila výrazné zbarvení, melodický hlas, nápadné pohyby i všeobecnou oblíbenost u lidí. Přesto je ale nenajdeme mezi často zobrazovanými ptáky. Může nás proto potěšit, že právě konipas horský před téměř třemi sty lety neunikl pozornosti malíře, který příznivcům ptactva i umění zanechal obdivuhodné dílo: soubor dvanácti olejomaleb *Icones avium cum nominibus anglicis*, krátce nazývaný *British birds* (1736).

Charles Collins (kolem 1680 – 1744) pocházel z Dublinu. O jeho životě se dochovalo jen málo podrobností. Umělec ovlivněný stylem nizozemských malířů 17. století, jako byli Jan Baptist Weenix, Frans Snyders, Jan Fyt a Melchior d'Hondecoeter, tvořil svá díla mj. pro členy Královské společnosti v Londýně, která již od roku 1660 podporovala rozvoj vědeckého zkoumání přírody. Po své smrti byl Collins na dlouhou dobu zapomenut. Jeho „volně a mistrovsky" malovaná zátiší se zvířaty, ptáky i rostlinami veřejnost znovu objevila až po roce 1980.

Při pohledu na malby barokních mistrů většinou obdivujeme velkolepý styl plný života, barev, dramatičnosti a emocionality. Dvanáct pláten, na nichž Charles Collins zpodobnil celkem sto patnáct ptáků na pozadí různých krajinných scenérií, však diváka nezaujme jen citlivě komponovanou dynamičností. Stojící, sedící i letící zástupci padesáti osmi ptačích druhů jsou namalováni naturalisticky přesně – ve svých typických pozicích. Collins tak více než sto let před Johnem Jamesem Audubonem (1785–1851) vytvořil jeden z nejstarších „atlasů" ptáků zobrazených v iluzi přirozeného pohybu. Samce a samici konipasů horských umístil spolu se špačkem, pěnkavou jikavcem, hýlem, párem rorýsů, lejskem šedým a cvrčilkou zelenou do prostředí zámeckého parku se salou terrenou na břehu umělého jezírka.

Soubor, který se vzápětí stal předlohou pro dvanáct ručně kolorovaných mědirytin, ale nezůstal pohromadě. Devět olejomaleb uchovává organizace National Trust v Anglesey Abbey v hrabství Cambridgeshire, tři zbývající obrazy se po nedávném objevení na londýnské aukci nacházejí v soukromé sbírce v Irsku.

S britským souostrovím konipasy spojuje také další dílo z oblasti „ornitologického" umění – dřevoryt Francise Orpena Morrise (1810–1893), vytvořený v polovině 19. století. Anglo-irský duchovní, známý jako tzv. parson-naturalist čili „vikář-přírodovědec", vydal krom řady dalších publikací vlastnoručně ilustrovanou knihu *A Natural History of the Nests and Eggs of British Birds*. V ní zachytil i podobu vejce a hnízda letošního ptáka roku.

Na závěr stojí za zmínku překvapivé připomenutí záhadné „role" konipasů na scéně britské historie. Pod názvem *The Accursed Share* (Prokletý podíl) zpracovalo v roce 2023 devět umělců různým způsobem téma „kapitalismu a peněžního dluhu prostřednictvím prizmat otroctví, kolonialismu a vykořisťování půdy a lidí". Americká umělkyně Hanna von Goeler v sérii *Migration* namalovala na dnes již neplatnou skotskou bankovku „šedého konipasa" (Grey Wagtail). V 18. století o něm totiž kolovala pověra, že pokud přistane mezi vámi a vašimi domovními dveřmi, stanete se další obětí Highland Clearances. Tím je míněno „vyhnání velké části obyvatelstva Skotské vysočiny, jež doprovázelo takzvané ohrazování, přechod od tradičního zemědělství k chovu ovcí během průmyslové revoluce, a mělo za následek masovou emigraci ze Skotska". Pověry ale často bývají absurdní a nespravedlivé. Platí to snad i v případě konipasa horského, který ochotně poskytuje domov a pěstounskou péči mláďatům kukaček. ◢

††† Charles Collins, *British Birds: Cock Starling; Cock Grey Wagtail; Hen Grey Wagtail; Cock Bramble Finch; Cock Bullfinch; Cock Beam Bird; Cock Swift; Hen Swift; and a Cock Grasshopper Lark*, 1736, olejomalba na plátně, 34 × 45,5 cm. Collection Anglesey Abbey, Cambridgeshire. | Zdroj: Wikimedia Commons

†† Konipas bílý a konipas horský. Kresba G. Edwards, ručně kolorovaná rytina J. Pass, 1803, grafický tisk. | Zdroj: Davidson Galleries

↗ Reverend Francis Orpen Morris, *Grey Wagtail Nest and Egg*, 1855, tisk z dřevorytu, 25 × 15 cm | Zdroj: Fine Rare Prints

† Hanna von Goeler, *The Accursed Share*, *Grey Wagtail, Motacilla cinerea,* 2023. Akvarel na skotské bankovce. | Foto: Veronica Simpson

Daniel Razím

Příště: Kohoutí univerzum

Jednotný program skončil, sčítání ptáků pokračuje

Krkavec ilustruje relativitu našeho vnímání toho, co je běžné a co je vzácné. K běžným druhům jej můžeme počítat zhruba od 90. let minulého století a od té doby se také pravidelně objevuje v datech JPSP. | Foto: Jan Kepič (apneasite.cz)

V roce 2024 skončil po 43 letech Jednotný program sčítání ptáků (JPSP). Nekončí ale celostátní monitoring ptáků. Od letošního roku Jednotný program plně nahradí Liniové sčítání druhů (LSD). Díky využití digitálního záznamu získáváme pomocí LSD informace o ptačích populacích snadněji a s větší podrobností. JPSP ovšem zůstává základem, na kterém budou všechny další monitorovací programy stavět.

Když začátkem 80. let minulého století zahájili Karel Šťastný a Jiří Janda se spolupracovníky systematický sběr údajů o početnosti ptáků v tehdejším Československu, byl to ve výzkumu ptáků velký krok vpřed. Sledování početnosti ptáků (odborně kvantitativní výzkumy) na úrovni celých států se tehdy teprve rozbíhalo a Československo bylo pátou evropskou zemí, která s pravidelným sledováním početnosti začala. Právě data z českého JPSP spolu s daty z Estonska zaplnila zčásti pomyslnou díru ve znalostech v tehdejší komunistické východní Evropě. To doceňujeme o mnoho let později při výpočtech evropských indexů početnosti běžných druhů ptáků a na nich založených evropských indikátorů, kde JPSP představuje významný zdroj historických dat.

Počet spolupracovníků kolísal od nižších po vyšší desítky, ale díky aktivním spolupracovníkům, kteří sčítali dva i více transektů, se počet lokalit držel většinou těsně pod stovkou. Nejvíce, 141 transektů, jsme sčítali v roce 2011.

Díky této systematické práci vznikl jedinečný datový soubor, který umožňuje sledovat změny v početnosti jednotlivých druhů a odhalit trendy, jež by jinak zůstaly skryté. Za 43 let takto 210 spolupracovníků (kteří sčítali alespoň ve dvou letech, a jejichž data jsou tedy využitelná) zaznamenalo výskyt 2 315 003 jedinců ptáků náležejících 239 druhům. O významu a objemu tohoto datového souboru vypovídá i skutečnost, že pokud by stejné množství sčítání měl zvládnout jeden člověk, musel by sčítat bez přestávky každý den po dobu 17 let. Taková je síla společného úsilí dobrovolných spolupracovníků občanské vědy.

Sběrem dat to nekončí

Když spolupracovníci každoročně koncem léta přepsali a odeslali sčítací seznamy, začala práce na vědeckém zpracování. V 80. a 90. letech prováděli koordinátoři výpočty ručně na papíře, teprve později, s rozvojem celoevropského monitoringu běžných druhů ptáků (PECBMS), přišly složitější statistické metody a počítačové zpracování. Přesto se Karlu Šťastnému a spolupracovníkům od prvních let dařilo publikovat výsledky a postupně odhalovat to, kvůli čemu celý program vznikl – které druhy přibývají a které ubývají.

Podrobnějšího vědeckého zpracování se data JPSP dočkala po roce 2000 a vyústila v mnoho odborných publikací. Dvacetiletá řada sčítání, zahrnující navíc změnu politického režimu a s tím související změny hospodaření v krajině, umožnila odhalit souvislosti někdy tušené, jindy překvapivé. V každém případě jejich publikování v renomovaných vědeckých časopisech posunulo hranice našeho poznání o tom, proč některé druhy přibývají a jiné ubývají a že změny v přírodě mohou být i překvapivě rychlé.

Souvislost mezi intenzitou zemědělské výroby a početností polních ptáků bereme dnes jako samozřejmost. To je dílem 20 let komunikace výsledků nejen českého sčítání, ale i evropského indikátoru ptáků zemědělské krajiny, jehož jsou česká data součástí. Tento indikátor je navíc jedním z oficiálních indikátorů udržitelného rozvoje Evropské unie. Zpracování evropských indikátorů má na starosti Evropská rada pro sčítání ptáků (ebcc.info) v programu Pan-European Common Bird Monitoring Scheme (pecbms.info), jehož koordinační pracoviště hostí od jeho vzniku roku 2002 kancelář ČSO v Praze. I díky tomuto personálnímu propojení dodnes trvá tradice vysoké kvality zpracování ornitologických dat v Česku.

Co nového jsme se dověděli

Výpočet indikátorů běžných druhů ptáků je hlavním výstupem dlouhodobého sledování početnosti. Zatímco polní a luční ptáci ubývají setrvale po dlouhá desetiletí, lesní ptáci začali více ubývat až s rozpadem smrkových lesů v posledních letech. To pak společně způsobuje i úbytek všech běžných druhů ptáků. (Zdroj dat: JPSP)

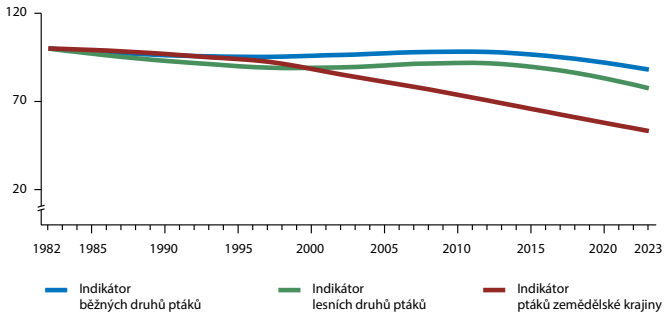

Kromě evropských jsou na datech JPSP založené i další indikátory, které v poslední době v ČSO pravidelně počítáme a následně je publikuje český stát v oficiální Zprávě o stavu životního prostředí. Vedle zemědělského je to i indikátor lesních druhů ptáků, indikátor všech běžných druhů ptáků a klimatický indikátor. Poznatky získané díky těmto indikátorům nejsou bohužel nijak povzbudivé: Početnost všech běžných druhů ptáků se od roku 1982 snížila o 12 %, přičemž nejhorší situace je v zemědělské krajině, ze které zmizela skoro polovina všech jedinců ptáků. Po suchu v posledních letech, jehož následky dokonal kůrovec, začala klesat i početnost lesních ptáků. Současně s tím rok od roku roste vliv změny klimatu na ptačí společenstva.

Řada vědeckých článků pak odhaluje podrobnější souvislosti: Neklesá jen celkový počet ptáků, ale snižuje se i rozmanitost ptačích společenstev. Rychleji ubývají druhy specializované na určitá prostředí (například lejsek malý na vlhké listnaté lesy v horách), a pokud je někdo nahrazuje, pak hlavně všudypřítomné běžné druhy, jako jsou koňadra nebo kos. Rychlé změny v naší krajině lépe zvládají ptáci s větším mozkem, typicky krkavcovití (straky, sojky, vrány, krkavci), kteří se na rozdíl od úzce specializovaných druhů naučí využívat nové příležitosti. S klimatickou změnou souvisí i ústup chladnomilných a horských druhů, jako je budníček větší, které jen částečně nahrazují druhy teplomilné, například žluva. V lesní krajině prosperují ptáci listnatých lesů lépe než druhy jehličnatých a horských lesů. Souvisí to zřejmě jak s odumíráním smrkových monokultur, tak s postupným návratem k přirozenějším smíšeným porostům. V zemědělské krajině se stále nepodařilo zvrátit opakovaně prokázaný negativní vliv dotací Společné zemědělské politiky EU.

Podle trendu poznáš ptáka

Většina vědeckých prací na datech JPSP směřuje k výzkumu společenstev nebo obecně platných přírodních zákonitostí. I pohled na populační trendy jednotlivých ptačích druhů ale může říct mnoho nového. Právě takovéto prozkoumávání – popisná věda – bývá prvním krokem, který pak obecné poznání rozšiřuje. Proto stojí za to si grafy vývoje početnosti občas proklikávat, prohlížet a přemýšlet u toho.

I necelé půlstoletí JPSP stačilo, abychom zdokumentovali úplnou změnu v pohledu na některé ptačí druhy. Třeba chocholouše a koroptve jsme ještě začátkem 80. let minulého století považovali za běžné ptáky,

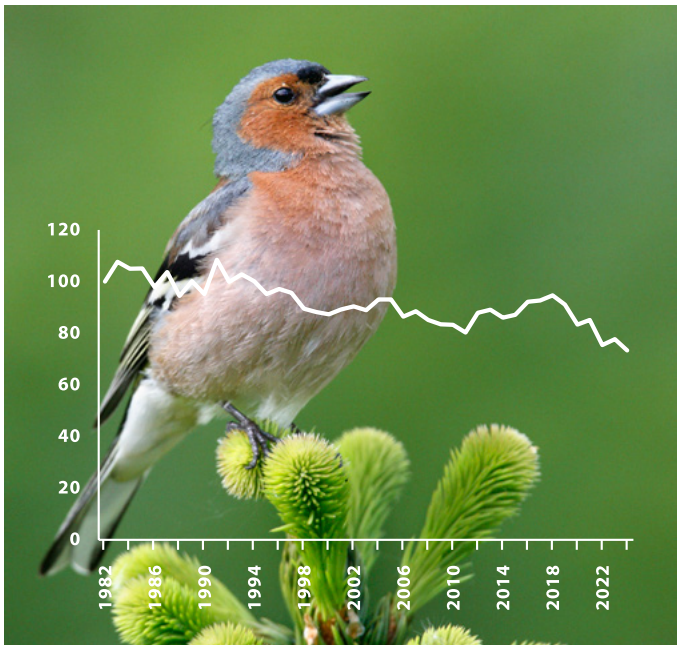

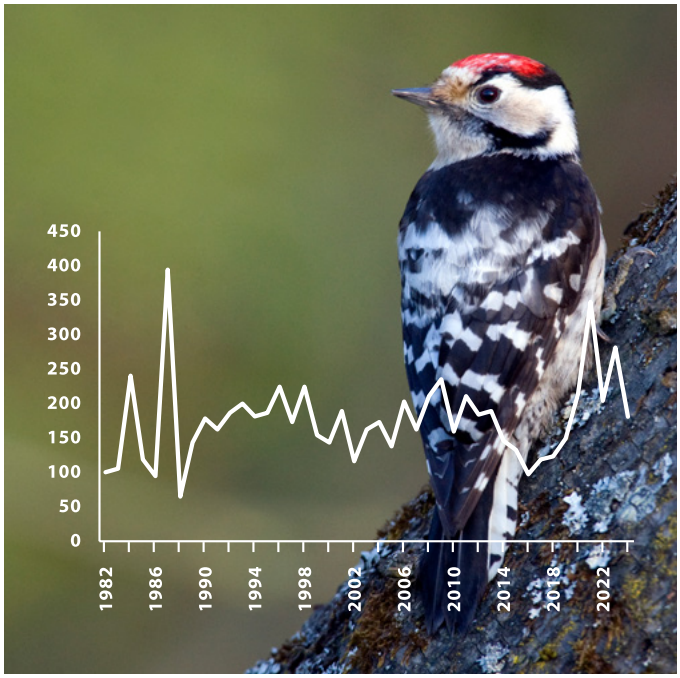

↑↑ Přestože v západní Evropě je zdokumentováno ubývání pěnkav obecných následkem krmítkové nákazy, u nás začaly víc ubývat až těsně před rokem 2020, a zdá se tak, že i jejich úbytek víc souvisí se stavem lesů než s chorobou
Foto: Jiří Bohdal (naturfoto.cz)

↑ Druhy jako strakapoud malý, jejichž početnost se dlouhodobě nemění, zůstávají trochu stranou všeobecného zájmu. Ale i o nich víme, že se u nich nic zásadního nemění, jen díky obrovskému nasazení dobrovolných spolupracovníků.
Foto: Jiří Bohdal (naturfoto.cz)

i když ubývající. Dnes jsou chocholouši v Česku vysloveně raritou a i koroptví je už tak málo, že by si zasloužily svůj vlastní monitorovací program. Příčiny v podobě intenzivního zemědělského hospodaření jsou díky JPSP dobře známy.

V grafech ovšem můžeme sledovat i přibývající druhy. Ukázkovými příklady jsou setrvalý nárůst počtu krkavců od konce 80. let nebo luňáků červených v posledních 25 letech. A se současným oteplováním je zřejmě jen otázkou času, kdy k běžným druhům, pro které můžeme v Česku počítat populační trendy, přibudou i vlha nebo dudek.

K přibývajícím druhům patří v Česku i špaček. Nebylo by to až tak zajímavé, kdyby v tomto směru nebylo Česko v Evropě téměř výjimkou.

Jak se sčítal JPSP?

Každý spolupracovník si ve zvolené oblasti vymezil transekt s přesně 20 body. Procházel jej dvakrát v průběhu jarní hnízdní sezony a na každém z bodů zapisoval všechny viděné i slyšené ptáky po dobu přesně 5 minut. Sčítalo se ráno od rozednění do nejpozději 10 hodin, za dobrého počasí bez deště, mlhy a silného větru. Nasčítané ptáky pak bylo doma potřeba přepsat do papírových formulářů a odeslat poštou. Teprve od roku 2006 přepisujeme výsledky přímo do internetové databáze.

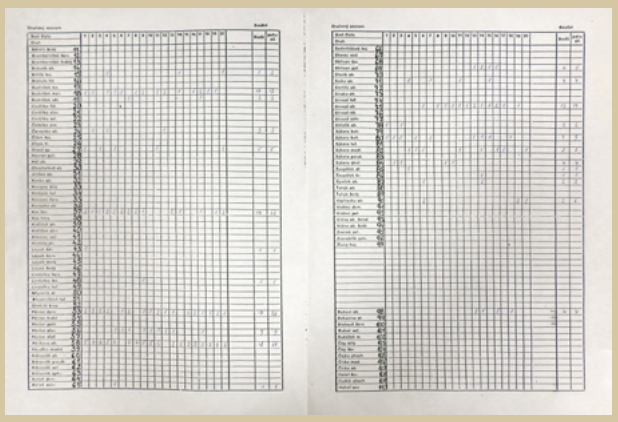

Dnes už si jen těžko dokážeme představit, že data od desítek spolupracovníků šla sbírat a zpracovávat bez počítače
Foto: Martin Vymazal

Ve valné většině západoevropských zemí totiž počty špačků klesají. Výzkumy zatím nepřinesly jednoznačnou odpověď, proč tomu tak je. Předpokládaná souvislost s rozdílnými způsoby chovu dobytka – na pastvinách se špačci rádi krmí – a s centrem rozšíření tohoto druhu právě ve střední Evropě není zatím dostatečně prokázaná, stejně jako řada dalších alternativních hypotéz. Ať tak, či tak, špaček díky tomu patří k druhům, za něž máme v Evropě zvýšenou zodpovědnost.

Pravidelná sčítání přinášejí poznání i o závažnosti některých ptačích chorob. V běžném tisku se čas od času objevují zprávy o kosech, kteří vymírají následkem šíření viru Usutu. Díky sčítání ovšem víme, že kosů u nás nebylo nikdy tolik jako v současnosti, a i když se nárůst početnosti v posledních 10 letech zastavil, k žádnému významnému úbytku nedochází. Přesně naopak je tomu u zvonků: V roce 2012 byl v Česku poprvé potvrzen rozsáhlejší výskyt krmítkové nákazy trichomonózy a v následujících letech byl zvonek naším nejrychleji ubývajícím ptákem. Za 10 let vymřely zhruba dvě třetiny zvonků. Snad se potvrdí dojem z posledních let a zvonci už dál ubývat nebudou. Abychom se to dověděli, je potřeba pokračovat ve sčítání LSD.

Více než čtyři desítky let JPSP ukázaly, jak cenný může být příspěvek občanské vědy k poznání a ochraně přírody. Desítky tisíc hodin, které dobrovolní a přitom vysoce kvalifikovaní spolupracovníci věnovali sčítání ptáků, přinesly nenahraditelné informace o změnách v naší přírodě. To je odkaz, na který můžeme být právem hrdí a na který navazujeme v Liniovém sčítání druhů.

Zdeněk Vermouzek, Jiří Reif a Petr Voříšek
koordinátoři JPSP a LSD

INZERCE

Swarovski NL Pure 14×52

V loňském roce uvedl Swarovski na trh novinku, která by neměla zůstat stranou pozornosti. Při výběru nového dalekohledu stojí Swarovski NL Pure 14×52 rozhodně za vyzkoušení a může být i důvodem, proč o nákupu nového přístroje začít uvažovat.

Vlajková řada Swarovski NL Pure představuje v současnosti to nejlepší, co lze mezi dalekohledy pořídit. I když jsme si už zvykli, že dalekohledy Swarovski jdou s kvalitou optiky až na samou hranu fyzikálních možností, NL Pure přesto překvapí množstvím světla, věrností barev, šířkou zorného pole i excelentní ostrostí. K tomu se přidává promyšlená ergonomie, kdy dalekohled sám vklouzne do ruky a pak v ní pevně drží. Klidné pozorování pak usnadňuje geniální doplněk – čelní opěrka.

Právě díky ní se Swarovski NL Pure 14×52 posunuje od speciálního dalekohledu k všestranné využitelnosti. Opěrka umožňuje klidné pozorování po dlouhou dobu a obraz je i při velkém zvětšení klidný a stabilní. Těžko se to píše, aby to nevypadalo jako reklamní klišé, ale brilantní optika pak dovoluje opravdu vidět strukturu každého peříčka.

Kdo by tedy měl o pořízení dalekohledu Swarovski NL Pure 14×52 uvažovat? Vlastně každý, kdo chce pozorovat na vzdálenost větší než deset nebo dvacet metrů. Pro opravdu blízká pozorování se hodí menší zvětšení, tedy Swarovski NL Pure 10×32, pro střední vzdálenosti Swarovski NL Pure 12×42. Chceme-li důkladně prohlédnout rybníky nebo přehradní nádrže, určovat vzdálené dravce nebo i rozlišovat jednotlivé druhy pěvců v otevřené krajině, Swarovski NL Pure 14×52 bude výborným pomocníkem. Hmotnost skoro přesně 1 kg je srovnatelná s některými levnějšími dalekohledy zvětšujícími 10×, uvidíme s ním ovšem o mnoho více.

Kromě vlastního zážitku z pozorování nás může při nákupu přístrojů Swarovski NL Pure hřát i vědomí, že kupujeme v Evropě vyrobený produkt, jehož výrobce dodržuje odpovědnou environmentální politiku. Navíc každý nákup v e-shopu ČSO, pro členy za výhodnou členskou cenu, přímo přispívá i k ochraně ptáků u nás.

Zdeněk Vermouzek

Nový začátek sčítání ptáků v Krkonoších

Monitoring ptáků je důležitou součástí ochrany přírody, horské prostředí nevyjímaje. V roce 2023 jsme proto navázali na dlouholetou práci Jiřího Flouska a v rámci Liniového sčítání druhů jsme obnovili sledování ptačích populací v Krkonoších.

I když je imisní zátěž minulostí, horská ptačí společenstva čelí různým hrozbám stejně jako ta v nižších polohách. Ačkoliv většinu pohoří pokrývají chráněná území, i zde mizí biotopy vlivem lidské činnosti, ale i narušením hydrologického režimu zaviněným dřívějším způsobem lesního a zemědělského hospodaření. Hnacím motorem změn ptačích společenstev je i klimatická změna. Před očima se nám proměňují zejména biotopy nad horní hranicí lesa, která se následkem oteplování posouvá do vyšších nadmořských výšek; s ní se pak posouvá i hranice areálů některých ptáků. Výrazné změny jsou vidět i během posledních deseti let. Stále častější jsou extrémní výkyvy počasí v podobě intenzivních srážek vedoucích ke zvýšenému úhynu mláďat, nebo naopak periody sucha, spojené s častějším vysycháním mokřadů a následným nedostatkem hmyzí potravy. Dalším komplikovaným problémem našich hor je nadměrný turismus a negativní vlivy s ním spojené, jako je fragmentace prostředí, urbanizace či rušení.

Životní dílo výjimečného ornitologa

Systematický plošný monitoring ptáků byl samozřejmostí pro Jiřího Flouska (23. srpna 1957 – 14. listopadu 2022), zesnulého zoologa Správy KRNAP a bývalého předsedu ČSO, který se pravidelnému sčítání neúnavně věnoval po čtyřicet let. Každoročně procházel 14 linií, křižujících národní park, s více než 200 sčítacími body. Za hnízdní sezonu prováděl dvě kontroly a jen při nich nachodil každé jaro 200 kilometrů. V pravidelném brzkém vstávání mu s výjimkou zlomené nohy po celé roky nezabránilo zhola nic, jen v letech 2012–2014 nahradil liniové sčítání mapováním pro krkonošský hnízdní atlas. Těžko si představit, kolik úsilí, nadšení a oddanosti takto intenzivní monitoring obnášel, a to zejména v dobách, kdy neexistovaly detailní předpovědi počasí ani nebyla k dispozici služební auta! Jirka získal mimořádně dlouhou řadu dat o stavu ptačích populací v Krkonoších, která dnes slouží praktické ochraně přírody i vědě. Po jeho nečekaném odchodu v listopadu 2022 zůstal ve vzduchu viset – spolu se spoustou nespočítaných ptáků – velký otazník: co dál? Zimní večery se tehdy nesly v duchu dlouhých debat za účasti Oblastní ornitologické sekce při Správě KRNAP (od roku 2023 nové pracovní skupiny ČSO) a ČSO. Cílem bylo nalézt způsob, jak navázat na Jirkův odkaz a zároveň naplánovat nové sčítání tak, aby drželo krok se současnými metodami monitoringu. Výsledkem je „krkonošské“ LSD, které sám Jirka před svým odchodem stihl zahájit ve dvou čtvercích v okolí Černého dolu a Luční boudy.

Připojíte se?

Díky zápalu místní skupiny a metodické podpoře ČSO letos vstupujeme do třetí sezony LSD v Krkonoších. Monitoring ptáků je založen na spolupráci odborníků ze Správy KRNAP, členů Oblastní ornitologické sekce, ČSO a externistů. Úkol, který po dlouhé roky svědomitě plnil jediný člověk, dnes zastává 15 ornitologů. Z celkového počtu 40 čtverců

↑↑ Jiří Flousek zanechal v ornitologickém světě hlubokou stopu. V Krkonoších je jeho odkaz odrazovým můstkem pro mnoho navazujících aktivit včetně LSD. | Foto: Kamila Antošová (archiv Správy KRNAP)

↑ Zhruba od nadmořské výšky 760 m po nejvyšší hřebeny můžeme pozorovat charismatického kosa horského. Díky LSD získáváme údaje o početnosti tohoto silně ohroženého zvláště chráněného druhu. | Foto: Moana Ungrová

jich mapují 25. Cílem je sledování početnosti ptáků v nadmořské výšce 700–950 m n. m. a nad 950 m n. m. Vzhledem k horským podmínkám se termíny sčítání liší od termínů v metodice LSD – mapování tu končí nejzazším termínem sčítání v nejvyšších polohách 28. června.

Porozumět dění v horské ptačí říši je v době rychlých změn pro ochranářské účely klíčové. V dlouhodobém měřítku si od nového LSD v Krkonoších slibujeme možnost alespoň do určité míry navázat na Jirkovu řadu dat a srovnávat je. Motivací nám je také využití dat pro nově vznikající evropský index horských ptáků, který vyvíjí tým Celoevropského monitoringu a který by se v budoucnu mohl stát důležitým nástrojem v ochraně horské přírody. Právě takový indikátor odrážející stav horského prostředí je totiž ve složitém spletenci problémů sužujících místní přírodu potřeba.

Je žádoucí, aby se do „horského LSD" zapojila i další česká pohoří, a začali jsme tak sbírat srovnatelné údaje z ostatních území. Krkonošská skupina proto nyní zpracovává podklady, které budou zájemcům brzy dostupné.

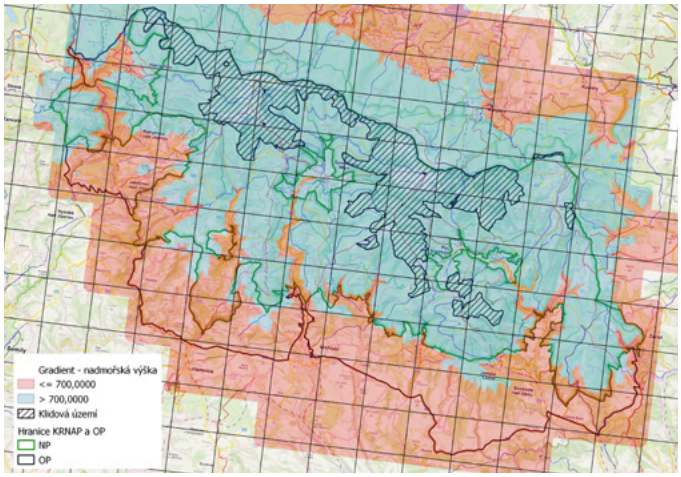

LSD v Krkonoších probíhá od nadmořské výšky 700 m a zatím je pokryto 25 čtverců
Zdroj: Správa KRNAP

Něco končí a něco začíná

Jirkovo celoživotní dílo inspirovalo krkonošské ornitology ke vzájemné spolupráci. Místním i přespolním se naskýtají nové příležitosti a důvody k setkávání, odborným diskusím a hlavně využití jejich znalostí pro ochranu zdejší přírody. Zatímco zpracováváme výsledky prvních ročníků LSD, sdílíme velkou radost z následování společného cíle, nových zážitků a zkušeností. Velké poděkování patří všem mapovatelům za jejich nadšení a chuť spolupracovat a ČSO za velkou podporu!

Upravený článek je převzat z časopisu Krkonoše – Jizerské hory *6/2023. Mapu sčítaného území najdete na birdlife.cz/ptaci-svet.*

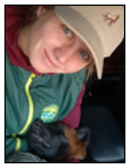

Karolina Mikslová | vystudovala wildlife management na Fakultě tropického zemědělství na ČZU v Praze, aby zakotvila v chladné krkonošské tundře, kde se snaží chránit horskou přírodu z pozice zoologa KRNAPu. LSD ji přitom vždy rozveselí!

Luděk Petrilák | je vystudovaný zoolog a věnuje se hlavně horským druhům ptáků v Krkonoších a Orlických Horách. Ve volném čase vede ornitologické kurzy a jiné akce pro veřejnost.

Návrat krále po 14 letech

Výzkum dialektů strnada obecného se zapojením veřejnosti je zpátky

Nářečí
českých strnadů

Po devíti letech se vrací úspěšný projekt občanské vědy s cílem ještě hlouběji prozkoumat fascinující fenomén ptačích dialektů. Přidáte se?

Ptákem roku 2011 byl zvolen strnad obecný, aby poukázal na problémy, se kterými se potýkají běžní ptáci polní krajiny. Reprezentoval druhy, které v západní i střední Evropě ubývají v důsledku intenzifikace zemědělství a dalších krajinných změn. Zároveň se však jednalo o ideální druh pro výzkum dialektů u pěvců – fenoménu, kdy ptáci používají určitou konkrétní variantu zpěvu na poměrně rozsáhlém území, na jehož hranicích se ale zpěv obratem mění na variantu jinou. Doprovodnou aktivitou se proto tehdy stal projekt Nářečí českých strnadů. V něm jsme se za pomoci laické i odborné veřejnosti pokusili zmapovat výskyt strnadích dialektů po celém Česku, které v té době bylo příslovečným bílým místem na mapě.

První rok projektu, který probíhal ve spolupráci Přírodovědecké fakulty UK, Ústavu biologie obratlovců AV ČR a ČSO, přinesl několik zjištění: Česko je z hlediska strnadích dialektů velmi pestrou zemí a vyskytují se zde všechny běžné dialekty známé z Evropy. Stačí několik desítek nadšených nahravatelů, abychom dokázali získat cenná data o variabilitě ptačího zpěvu na velkém území. A zejména: tento fenomén rozhodně stojí za další výzkum!

Projekt proto pokračoval dalších pět let. Výsledek byl fenomenální, zejména díky přispění více než 160 dobrovolníků, kteří poskytli přes 3200 nahrávek nahraných na nejrůznější zařízení (od telefonů a kamer přes diktafony po profesionální rekordéry). Česko se tak stalo nejen nejprostudovanější zemí z hlediska strnadích nářečí, ale i jednou z nejlépe prozkoumaných zemí, co se týče ptačích dialektů vůbec (viz mapu). Projekt se rozšířil i do zahraničí, vzniklo několik odborných publikací, dvě disertační práce a získaná data jsou stále využívána pro další výzkum[1]. Nářečí českých strnadů se tak stalo příkladem úspěšného projektu občanské vědy.

1 Seznam citací a hlavních výstupů projektu na birdlife.cz/ptaci-svet.

Krásně vybarvený zpívající samec strnada obecného | Foto: Jiří Parůžek (eu.zonerama.com/jirfren)

Detailní znalost rozšíření ptačích dialektů umožňuje testovat hypotézy o jejich vzniku, funkci a udržování. Pro jejich zodpovězení je ale třeba opakovaně získat velké množství nahrávek z určitého území. Po devítiletém útlumu se tedy strnad vrací, aby svým jednoduchým, ale výrazným zpěvem znovu oslovil nejen vás, ale i nejširší veřejnost, a přesvědčil co nejvíce dobrovolníků, aby ho nahráli pro výzkumné účely. Budeme se snažit zodpovědět následující otázky: Jsou hranice strnadích dialektů u nás stálé v čase? Pokud ne, stojí za jejich posuny změny ve využívání krajiny i jejím charakteru (například „kůrovcová kalamita", která v mnoha regionech rozvolnila lesní porosty)? Mají unikátní lokální dialekty, které jsme na několika místech v Česku objevili, tendenci k rozšiřování, nebo spíše mizí?

Projekt Nářečí českých strnadů, který letos se sloganem „Návrat krále" znovuoživíme, zhodnotí předchozí zkušenosti a zároveň bude těžit z nejnovějšího technologického pokroku. Můžete se tedy těšit na herní prvky motivující k nahrávání na dosud nezmapovaných místech (osvědčený „diacaching" aneb dobývání faunistických mapovacích čtverců, žebříčky nejúspěšnějších nahravatelů apod.), dynamicky se měnící mapu a zejména na mobilní aplikaci umožňující nahrávání zpěvů, prohlížení vlastních nahrávek a odesílání dat přímo z telefonu.

Projekt propukne během letošní strnadí zpěvní sezony. Novinky se dozvíte na www.strnadi.cz a na Facebooku nebo Instagramu (@strnadi).

Projekt „Návrat krále" organizuje tým z katedry ekologie PřF UK ve spolupráci s ČSO. IT podporu poskytují studenti a pedagogové z pardubické Střední školy informatiky a ekonomie DELTA.

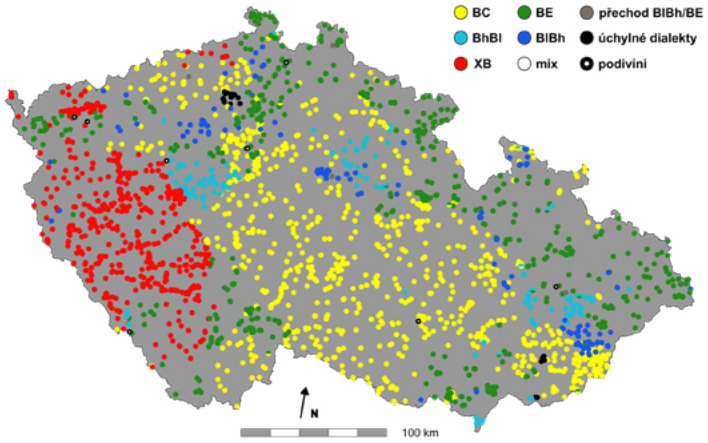

Nářečí českých strnadů v jediné mapě. Na poměrně malém území jsou mozaikovitě rozšířeny všechny hlavní „dvouslabičné" dialekty doložené z Evropy. Někde (zejména v okolí Terezína a Uherského Hradiště) se vyskytují i „úchylné" lokální dialekty tvořené neobvyklými slabikami, v Bílých Karpatech jsme našli i ptáky zakončující svůj zpěv třemi slabikami (což je fenomén běžný v některých západoevropských zemích, ale u nás velmi vzácný). | Zdroj: Diblíková a kol. (2023), Avian Research

Tereza Petrusková | se k výzkumu zpěvu ptáků dostala víceméně náhodou během svého doktorátu, při studiu teritoriálního chování lindušek. Tento zájem ji dovedl až k založení bioakustické skupiny na katedře ekologie PřF UK, kde se zabývá zejména změnami zpěvu v prostoru a čase a rozpoznávání jedinců podle zpěvu.

Adam Petrusek | je vystudovaný hydrobiolog, v současnosti působí jako profesor ekologie na PřF UK v Praze. K výzkumu ptačího zpěvu se dostal z lásky (nikoli k ptactvu) a věnuje se mu v rámci rozšířených manželských povinností. Baví ho nejen nahrávání ptáků v terénu, ale i následné „vyprávění vědeckých příběhů".

Vzrostlé lodyhy bolševníku mohou sloužit některým druhům ptáků, jako je ťuhýk obecný na obrázku, coby pozorovatelny k vyhlížení kořisti | Foto: Emilia Grzędzicka

Ptáci a invazní rostliny

Biologické invaze jsou jedním ze tří nejvýznamnějších faktorů, které na globální úrovni ohrožují ptačí druhy. Měřeno počtem v historické době vyhubených druhů jde dokonce o druhý nejvýznamnější činitel hned po přeměně biotopů. Negativní dopady biologických invazí máme spojeny zejména s nepůvodními predátory, kteří zdecimovali mnoho ostrovních ptačích populací. Mohou však pro ptáky představovat riziko i invazní rostliny?

Nutno přiznat, že oproti svým živočišným protějškům, jako jsou hlodavci, kočky nebo vačice, nejsou invazní rostliny pro ptáky skutečně až tak problematické. Jedním z důvodů je flexibilita ptačích ekologických nároků. Ani v případě původních rostlin ptáci příliš neřeší, jaké konkrétní druhy bylin tvoří luční porost, do nějž se například vydávají za potravou. V lese pak ptáci sice rozlišují, jestli stromové patro tvoří listnáče, či jehličnany, ale už ne tolik, zda je reprezentuje lípa, nebo jasan, respektive smrk, či jedle. O vztahu mezi druhovým složením bylinného patra a skladbou společenstva lesních ptáků pak nemůže být řeč. Ptáci totiž reagují hlavně na strukturu vegetace a je jim nakonec jedno, který druh požadovanou strukturu vytvoří.

Z toho ovšem vyplývá, že pokud invazní rostlina na daném místě změní charakter vegetace, můžeme pozorovat odezvu i u ptáků. To také ilustruje pták roku 2025 konipas horský. Ten oživuje břehy tekoucích vod, kde hledá potravu na kamenech a náplavech. Průzkumem vodních toků na severovýchodní Moravě a ve Slezsku jsme zjistili, že tam, kde koryto obklopuje porost invazní křídlatky, se konipasi horští nevyskytují.[1] Bude to zřejmě tím, že tyto porosty překrývají břehy v natolik hustém zápoji, že tam již nezbývá prostor na oblíbená konipasí stanoviště – kameny omílané vodou a bahnité plošky.

Dopad invazních rostlin na ptáky byl častěji studován v otevřených biotopech, zejména v Polsku. Tam bylo koncem 20. století opuštěno množství původně pastvou nebo sečí udržovaných luk, které začaly zarůstat. Zatímco někde vede sukcese k rozvoji původních bylinných druhů, které na ptáky nemají tak podstatný dopad, a větší změny v ptačím společenstvu vidíme až poté, co do sukcesní řady nastoupí dřeviny, jinde opuštěné louky a pastviny zarostou invazními druhy. Mezi ně patří například zlatobýl. Z luk, které invadoval, pak vymizeli chřástal polní, linduška luční nebo čejka chocholatá.[2] Zlatobýl tam totiž vytvořil vyšší kompaktní porost, který již nebyl pro tyto druhy vhodný.

Asi nejznámější invazní bylinou je bolševník velkolepý. U něj je změna charakteru vegetace patrná na první pohled, takže jeho významný vliv na ptáky ani nepřekvapí. Bolševník nicméně své velkolepé mohutnosti dosahuje až později během vegetační sezony a brzy zjara působí jím postižené plochy nevinně. Proto ani jeho dopad na ptáky není přímočarý – druhy, které začínají hnízdit nejdříve, mají krátkou dobu inkubace a ani péče o mláďata jim netrvá dlouho, takové plochy úspěšně obsazují, protože dokážou vyvést potomky ještě před tím, než se porost bolševníku rozvine.[3]

Neměli bychom však podlehnout představě, že invazní rostliny škodí jen u nás v Evropě. Vlivem někdejších úspěchů evropské mořeplavby jsou to naopak hlavně evropské rostlinné druhy, které sužují původní společenstva na jiných světadílech. Jedním z nich je například rákos obecný, který v Severní Americe přerůstá původně měkkou mokřadní vegetaci s dalekosáhlými dopady na místní ptáky.[4]

Existují i vítězové, kterým invazní rostliny vytvářejí příznivé prostředí? Nebo jde o zcela ptáků prosté porosty? Jak už to bývá, co někomu škodí, jinému prospívá, a tak i rostlinné invaze mají své ptačí favority, byť je jich méně než druhů poražených. Ve vegetaci křídlatky, zlatobýlu a bolševníku se daří rákosníku zpěvnému – zřejmě proto, že

1 Hajzlerová L. & Reif J. 2014. *Biologia* 69

2 Skórka P., Lenda M. & Tryjanowski P. 2010, *Biological Conservation* 143
3 Grzędzicka E., Reif J. & Hanzelka J. 2024, *Functional Ecology* 38
4 Lupien N. G., Gautier G. & Lavoie C. 2015, *Animal Conservation* 18

vysoké pevné stvoly dobře fungují jako konstrukce pro stavbu hnízd, která si jinak buduje hlavně v kopřivách. Relativně vyšší početnost v invazních rostlinách oproti původním plochám obecně mají ekologičtí generalisté.[5] Domníváme se, že kromě charakteru porostu hraje roli i potravní nabídka. Nepůvodní druhy rostlin totiž silně negativně ovlivňují fytofágní hmyz – zjevně se tu projevuje koevoluční vazba, kdy se místní rostlinožrouti ještě nestihli na novou potravu adaptovat (nemohou například překonat její chemickou obranu), takže jim prostě „nechutná". Méně hmyzu pak znamená méně potravy pro ptáky. S nedostatkem se přitom lépe vypořádá generalista než úzce specializovaný druh, který, postrádá-li svůj zdroj, se musí z lokality poroučet.

A tak se ocitáme zpátky na začátku – rostlinné invaze lépe zvládají ekologicky flexibilní, přizpůsobivé druhy. Těmi jsou obecně ptáci (například ve srovnání s hmyzem) a z nich se pak nejlépe daří ekologickým generalistům. V naší krajině jsou naštěstí ohniska rostlinných invazí, které by mohly mít na ptáky významnější dopad, poměrně omezená. Je však potřeba situaci sledovat a nebát se v případě rozmachu agresivního druhu nekompromisně zasáhnout.

Plné znění citací literatury najdete na birdlife.cz/ptaci-svet.

5 Hejda M. a kol. 2017, *Diversity and Distributions* 23

Jiří Reif | je profesorem na Ústavu pro životní prostředí Přírodovědecké fakulty UK v Praze. Zabývá se změnami početnosti ptáků a faktory, které je způsobují.

Listy křídlatky japonské, jednoho z nejúpornějších invazních druhů | Foto: Jan Pergl

KŘÍDLATKY – MANAGEMENT A PREVENCE ŠÍŘENÍ

Likvidace křídlatek je velmi obtížná, protože vyžaduje zničení mohutného oddenkového systému, který tvoří dvě třetiny hmoty křídlatek a představuje obrovskou zásobárnu živin. Jeho převážná část se nachází v hloubce do 1 m, ale může zasahovat až 4,5 m hluboko a až do vzdálenosti 20 m od mateřské rostliny.

Pokud přistoupíme **k likvidaci, je nutná intenzivní opakovaná aplikace herbicidu po dobu nejméně 2–3 let**. V dalších letech musíme místa kontrolovat a jednotlivé regenerující výhony opět ošetřit herbicidem.

Obvykle se používá 8% koncentrace glyfosátu. Vzhledem ke snazší proveditelnosti a nižší spotřebě herbicidu je výhodná aplikace koncem května, při výšce porostu do 1 m. Druhý postřik následuje o tři týdny později. Podrobnosti k aplikaci a dalším možnostem načasování viz Standard AOPK ČR D02 007 Likvidace vybraných invazních druhů rostlin (nature.cz/web/cz/platne-standardy).

Starší rozsáhlé porosty prakticky nelze ani při použití herbicidů úplně zlikvidovat. Po jejich významné redukci v prvních letech (doba se prodlužuje s mohutností oddenkového systému) lze regenerující porosty s ohledem na finance a snížení vlivu herbicidů na okolí stříkat jen 1× za 3–5 let. Mladé porosty mají nižší schopnost regenerace (méně vyvinutý oddenkový systém), a likvidace tak bude dosaženo rychleji. U nových výskytů je proto žádoucí provést likvidaci co nejdříve.

Pro omezení negativního vlivu křídlatek a rozrůstání porostů (nikoliv likvidaci) lze použít mechanické metody. V případě ručního kosení se z důvodu rychlého růstu a dřevnatění stvolů doporučuje zásahy opakovat několikrát za rok (při výšce rostlin 40 cm až 8×) a co nejníže u země. Kosení účinně brání rozrůstání, jen pokud je prováděno opakovaně a dlouhodobě.

Nářadí a mechanizaci je nutné důkladně očistit od zbytků biomasy, aby nedošlo k dalšímu šíření, protože křídlatky jsou schopné vyrůst už z velmi malých úlomků oddenků, a dokonce i úlomků stonků. Biomasa musí být usušena, aby nedocházelo k regeneraci. Nadzemní biomasa by měla být ponechána k vyschnutí na místě (není-li vlhké a ohrožené záplavami), aby se zabránilo riziku šíření při převozu. Pokud zásahy zahrnovaly vykopávání oddenků, což se nedoporučuje, je nutné je usušit a spálit.

K rozmnožování pomocí semen dochází pouze výjimečně, a tak se na jejich likvidaci nezaměřujeme. Je však potřeba **zamezit šíření křídlatek při jakýchkoliv přesunech zeminy kontaminované oddenky**.

Irena a Jan Perglovi
Oddělení ekologie invazí, Botanický ústav AV ČR

NOVĚ

NOVĚ

PASSION™ SD SERIES
8 × 26 | 10 × 26 | 8 × 34 |
10 × 34 | 8 × 42 | 10 × 42

NOVĚ

RANGEGUIDE™ 3200
8 × 40 I 10 × 40

NOVĚ

RANGETRACKER™
2000 OLED

PASSION™ MONO
10 × 36 HD

Sleva pro členy ČSO
na eshop.birdlife.cz.

DO ROKU 2025 S NOVÝM DALEKOHLEDEM

Všechny naše výrobky jsou výsledkem desítek let zkušeností na trhu v kombinaci s německými inženýrskými dovednostmi a důvěryhodnými výrobními partnery – všechny jsou 100% navrženy, zkonstruovány a testovány v Německu.
Každý, kdo dnes vyrábí pozorovací optiku, musí přesně vědět, na čem záleží. To je naše poslání.

Napište nám: info@gp-optics.com
Více na: www.gp-optics.com

WARRANTY 10 YEARS ON OPTICS & MECHANICS

Designed & Engineered in Germany

GPO
GERMAN · PRECISION · OPTICS

Většinu plochy Střimické výsypky dnes pokrývají lesní porosty | Foto: archiv ČSO

Střimická výsypka je novým ptačím parkem

V Ústeckém kraji jsme u města Most založili sedmý ptačí park – Střimickou výsypku. Se svými 251 hektary bude rovnou tím největším.

Název parku odkazuje na zaniklou obec Střimice, která v 50. letech ustoupila těžbě uhlí. Výsypka vznikla z hlušiny velkolomu Most-Ležáky a následně prošla rekultivací kvůli zpevnění a stabilizaci terénu. Je tak prozatím přírodně nezajímavým územím, které má ale obrovský potenciál. Ze dvou třetin ji pokrývají mladé lesy, od hustých monokultur borovice černé až po porosty listnáčů. Zbylou třetinu tvoří neúrodná orná půda a louky zčásti ležící ladem. Naším cílem je vytvořit tu druhově bohaté území s dubohabřinami, loukami, mokřady, rákosinami a sadem, které bude lákat k vycházkám.

Obrovský zájem veřejnosti

U ostatních ptačích parků vykupujeme pozemky postupně, v případě Střimické výsypky jsme ale měli možnost vykoupit celé území najednou. Umožnila nám to podpora z operačního programu Spravedlivá transformace, která pokryje většinu z potřebných 30 milionů korun. Nezbytné kofinancování jsme získali díky fantastické podpoře veřejnosti. Od konce listopadu do konce ledna poslalo více než 2000 dárců více než 5,7 milionu korun. Je úžasné, kolika lidem záleží na obnově přírody, a velmi jim za to děkujeme!

Máme velké plány

Letos zatravníme chudou ornou půdu, nahradíme ji pestrými loukami a pustíme se do odstraňování nepůvodních dřevin. Obnovíme i starý ovocný sad, který je jedinou živou připomínkou obce Střimice. Kromě obnovy přírody bude park navazující na jezero Most sloužit i k odpočinku a vzdělávání. Už nyní připravujeme návštěvnický okruh a akce pro veřejnost. Těšíme se, až se do tohoto téměř zapomenutého místa vrátí život a stane se atraktivním pro ptáky a jejich obdivovatele, ale i pro místní obyvatele.

Prostředí nejen pro dudka

Symbolem nového ptačího parku je dudek chocholatý. Zatím zde nežije, ale chceme tu pro něj vytvořit vhodné prostředí – prosvětlené lesy propojené s otevřenou, extenzivně obhospodařovanou krajinou, s jejímž utvářením budou pomáhat velcí kopytníci.

K dalším cílovým druhům patří pěnice vlašská, bělořit šedý, skřivan lesní, strakapoud prostřední nebo bramborníček hnědý. Domov zde naleznou i obojživelníci, od vzácné a evropsky chráněné kuňky obecné po tajemnou blatnici skvrnitou.

Martin Bacílek

Jsme velmi vděční všem, kdo na ptačí park Střimická výsypka přispěli a umožnili jeho založení. Obnova přírody na tak velké ploše bude dlouhodobá a náročná. Částečně ji pokryjeme z projektů, ale ty bude potřeba kofinancovat z dalších zdrojů. Jakýkoli dar tedy bude velmi potřebný.

DAROVAT NA PTAČÍ PARK STŘIMICKÁ VÝSYPKA JE MOŽNÉ:

- přes zabezpečený portál **darujme.cz/ptaci-park-strimicka-vysypka**; je vhodný zejména pro rychlé platby kartou nebo zrychleným on-line převodem;
- klasickým převodem na transparentní účet: **2800277111/2010**, specifický symbol: v případě člena ČSO členské číslo (sdělíme na dary@birdlife.cz), **variabilní symbol: 777**.

Pro převod na účet lze využít i **QR kód**:

Za všechny dary srdečně děkujeme!

Spolufinancováno Evropskou unií

Ministerstvo životního prostředí

ČSO

Osada Ryžovna v západních Krušných horách | Foto: Ondřej Volf

Nová ptačí oblast Západní Krušné hory

Koncem loňského roku byla završena dlouhá cesta k vyhlášení ptačí oblasti Západní Krušné hory. Prosincovým rozhodnutím Vlády ČR (č. 384/2024 ze dne 12. prosince 2024) se podařilo pokrýt dosud nechráněnou populaci tetřívka obecného. Spolu s již existujícími ptačími oblastmi Východní Krušné hory a Novodomské rašeliniště – Kovářská jsou nyní pod ochranou soustavy Natura 2000 nejvýznamnější stanoviště tohoto druhu v Krušných horách.

Tato naše 42. a na dlouho zřejmě i poslední ptačí oblast byla vymezena v západní třetině Krušných hor k ochraně populací dvou evropsky významných druhů – tetřívka obecného a sýce rousného. Sahá od Božího Daru na východě přes Abertamy, Pernink a Nové Hamry po Jelení, Přebuz a Stříbrnou na západě a na severu přiléhá ke státní hranici. Ačkoli bylo jasné, že se toto území během přípravy ptačích oblastí v letech 2004 a 2005 nedostalo mezi navrhované oblasti neprávem, byl proces přípravy a schválení spletitý, naštěstí však úspěšný.

Význam západních Krušných hor pro přírodu v poslední době roste, a to nejen v regionálním, ale i ve středoevropském měřítku. Jedná se totiž o jedno z mála území, kde tetřívci neubývají a naopak se zde těší dobré kondici. V oblasti je hned několik hromadných tokanišť a i stav biotopu na první pohled vypadá takřka ideálně. Jsou tu rozsáhlá rašeliniště, na která navazují vlhké, druhově bohaté louky a horské rozvolněné lesy s bohatým podrostem. Najdeme tu ale také rozlehlé, převážně jehličnaté lesy, kulturní i přírodě blízké, kde se daří sýci rousnému i řadě dalších ptáků.

Místní ptačí druhy jsou dnes víc a víc sledovány. Nejpodrobnější je samozřejmě monitoring tetřívka, u nějž se od roku 2005 soustavně sčítají samci v toku. Počty zjištěných kohoutků se každoročně drží mezi 50 až 60. V roce 2024 tu proběhlo plošné mapování druhů s noční aktivitou pomocí akustického monitoringu, při němž byla početnost sýce rousného odhadnuta na 35 až 50 samců. Zdaleka nejpočetnější sovou je zde však kulíšek nejmenší, jehož počty se pohybují mezi 90 až 130 samci. Mnohem méně zastoupeni jsou puštík obecný, kalous ušatý nebo výr velký, což ovšem vyplývá z horského charakteru území. Sovy zde nacházejí vhodné prostředí díky lesním porostům s dostatkem starých stromů k hnízdění a světlinami k lovu. Přítomnost dutin zajišťují šplhavci, zejména běžný datel černý, ale vzácně se tu vyskytuje i datlík tříprstý – typický druh horských smrčin. Velmi početná je sluka lesní, ptačí oblast však hostí i další ohrožené nebo vzácné druhy. Na loukách dosud hnízdí bekasiny otavní, chřástali polní nebo bramborníčci hnědí. I tady ale ubývají hýl rudý a kos horský, naprostou vzácností je pak jeřábek lesní. Hnízdí zde několik párů jeřába popelavého a občas se objeví i rarita, jako je úspěšné hnízdění konipasa citronového.

Velká část cenných biotopů byla již v minulosti chráněna, přesto se nedá říct, že zde přírodě nic nehrozí. Jednou z důležitých funkcí ptačí oblasti by měla být právě i lepší možnost provádění ochranných opatření. Na rozsáhlých, dříve odvodněných plochách by bylo vhodné navrátit hladinu spodní vody na původní úroveň, což nepomůže pouze přírodě, ale hlavně nám, lidem. Je také nutné zvýšit druhovou pestrost a věkovou strukturu dřevin v lesích, kde v současnosti zcela převládá smrk. Ani Krušným horám se nevyhýbají plány na plošnou zástavbu horských obcí. Doufejme, že leckdy nesmyslným megalomanským plánům se podaří i díky ptačí oblasti zabránit. Stejně tak je potřeba regulovat narůstající sportovní a turistické využívání krajiny, které s citlivým přístupem nemá nic společného – trasy totiž místy procházejí tokaništi nebo hnízdišti. Sáhněme ale do svědomí i některým milovníkům a fotografům přírody, kteří pro dobrý záběr nebo výjimečný zážitek neváhají rušit ptáky v citlivých fázích jejich vývoje bez ohledu na následky.

Nová ptačí oblast sama o sobě ohrožené druhy nezachrání, k tomu může pomoci jen ohleduplný a aktivní přístup nás všech. Je to však užitečný nástroj a bude dobré ho využívat.

Ondřej Volf | pracuje ve spolku Ametyst a v ČSO. Dlouhodobě se věnuje monitoringu a ochraně ptáků, zejména v horských oblastech. Jeho oblíbenými druhy jsou tetřívek, rorýs a všichni noční ptáci.

Vrabci polní hodují na slunečnici | Foto: Diana Chudová

Druhy pozorované nejčastěji během sčítání 2025

1. sýkora koňadra

6. vrabec domácí

2. sýkora modřinka

7. strakapoud velký

3. kos černý

8. brhlík lesní

4. vrabec polní

9. červenka obecná

5. hrdlička zahradní

10. straka obecná

Sedmá Ptačí hodinka

Ptačí hodinka – sčítání ptáků nejen na krmítkách – je v Česku zřejmě nejznámějším a nejoblíbenějším programem občanské vědy. A právě sedmý ročník takové tvrzení potvrdil. Letos se do sčítání zapojilo neuvěřitelných 36 tisíc sčitatelů z celého Česka, kteří odeslali více než 25 tisíc hodinových sčítání. Kdyby měl tolik sčítání provádět jeden člověk, zabralo by mu to asi tři roky. Všem účastníkům Ptačí hodinky srdečně děkujeme!

Kouzlo občanské vědy tkví právě v zapojení množství dobrovolníků z řad široké veřejnosti. Jen díky nim tak existuje velký balík informací o našich zimujících ptácích. Cenná data nám po čase umožní odpovědět na otázky, jestli u nás některé druhy ubývají, nebo u nás naopak s klimatickou změnou zimují častěji.

Podíváme-li se na četnost, s jakou se jednotlivé druhy ve sčítání vyskytly, výraznější pokles oproti minulému roku pozorujeme u kosa černého, brhlíka lesního, sojky obecné a čížka lesního. Je tak možné, že výskyt těchto druhů ovlivňují podobné faktory. Zajímavé totiž je, že v minulém roce oproti předminulému tyto druhy společně zaznamenaly nárůst. Druhem, který si naopak polepšil podruhé v řadě, je dlask tlustozobý. Do desítky nejčastěji pozorovaných druhů se ale nedostal – ta zůstává co do druhového složení stejná jako loni. Pořadím však mírně zamíchal právě brhlík lesní, který se o tři příčky propadl.

Za rok sčítáme znovu: **9.–11. ledna 2026**
Kompletní výsledky na ptacihodinka.cz/vysledky

Opět jsme zaznamenali i tažné druhy, které u nás zimu běžně netráví, ale zřejmě i kvůli klimatické změně je tu potkáváme čím dál častěji. Patří mezi ně rehek domácí, pěnice černohlavá, holub hřivnáč nebo konipas bílý a horský, z vodních ptáků to jsou třeba lžičák pestrý či husice liščí. Velkým překvapením je vedle již tradičních čápů bílých i pozorování zimujícího čápa černého.

V Ptačí hodince ale samozřejmě nejde jen o ptáky. Jde i o lidi – účastníky, kteří alespoň na jednu hodinu vyrazí ven nebo sčítají z okna. Dozvídají se tak více o svém okolí a probouzí se v nich zvědavost i chuť ptát se a lépe porozumět ptákům, které mají denně kolem sebe. Ptačí hodinka navíc nabádá k zodpovědnému přístupu k přírodě i přikrmování, pomáhá rozvíjet schopnost pozorovat a rozpoznávat jednotlivé druhy. Na oblíbené ptačí kvízy v jediný den zamířilo bezmála 1 400 lidí, kteří si tak otestovali a, doufejme, také vylepšili své schopnosti určování běžných i vzácnějších druhů, s nimiž se v zimě můžeme potkat. V první den sčítání bylo dokončeno více než 6 000 kvízů a od 10. do 12. ledna součet dokončených kvízů překonal 16 000.

Podle sčitatelů přináší Ptačí hodinka radost i odpočinek od všedních starostí. Možná bychom si proto takovou osobní Ptačí hodinku mohli všichni dělat častěji a k zaznamenávání ptáků použít třeba faunistickou databázi Avif. Nebo se můžeme zapojit i do dalších programů – a otevřít si tak dveře k dalšímu poznání.

Filip Tuháček | se v rámci studia na katedře ekologie PřF UK zabýval ptačími společenstvy v mokřadních biotopech. Neutuchající zájem o ptáky ho přivedl do ČSO, kde nyní působí jako koordinátor programů občanské vědy.

plastia
Zelená domácnost S VÁMI POMÁHÁME PŘÍRODĚ
PROBIO
naše krásná Zahrada
marianne Venkov & styl
marianne bydlení

Wattové moře

Za odlivu dochází v národním parku Duinen van Texel k obnažení rozsáhlých písčin, na kterých hledá potravu mnoho druhů ptáků

Foto a ilustrace: Zdeněk Valeš

Wattové moře neboli watt je rozsáhlá mořská mělčina, pravidelně za přílivu zaplavovaná a za odlivu obnažovaná. Bahnité i písčité mělčiny jsou jedinečným stanovištěm ryb, měkkýšů a dalších mořských zvířat, která se změnám hladiny přizpůsobila. A ptákům mělké moře připravuje nevyčerpatelnou jídelní tabuli. Wattová pobřeží se vyskytují po celém světě, zejména v mírném pásmu, a rozhodně stojí za návštěvu. Nám nejblíže je Waddenské moře.

Kam vyrazit

Celé pobřeží Waddenského moře, které se rozkládá na 500 kilometrech pobřeží Dánska, Německa a Nizozemska, nabízí jedinečné výlety po písečných plážích, dunách a mokřadech. A nikde nebude nouze o pozorování jejich ptačích obyvatel. Přesto bych vám chtěl blíže představit dvě místa, kde je rozmanitost ptačí fauny přece jen bohatší. Jsou to ostrovy u pobřeží Nizozemska, které jsou pro svou polohu oblíbenou zastávkou mnoha ptačích migrantů. Známější a mezi ptáčkaři z celého světa populárnější je Texel, nejzápadnější ostrov Západofríských ostrovů. Vzhledem k pestrosti biotopů je jednou z nejlepší birdwatcherských destinací v severozápadní Evropě. Pobřeží Severního moře, mělčiny Waddenského moře, písečné duny, laguny, lesy, poldry a louky hostí desetitisíce ptáků stovek druhů, obzvlášť při jarní a podzimní migraci. Texel není příliš veliký, nějakých 20 km na délku a 8 km na šířku, a tak jej lze zakrátko prozkoumat celý. Bylo zde pozorováno na 420 ptačích druhů. Druhým výjimečným hotspotem je východněji ležící ostrov Schiermonnikoog. Je sice méně známý a menší, ale neméně zajímavý. Za jediný den ho lze celý přejít tam a zpět. I tady bylo pozorováno úctyhodných 377 ptačích druhů.

Kdy se vypravit na cestu

Oba ostrovy jsou atraktivní po celý rok, ale období migrace nabízí nejzajímavější skladbu ptačích druhů. Jsou také oblíbeným zimovištěm severských hus a bernešek, a proto je podle mě nejlepší vydat se sem koncem zimy a na začátku jarní migrace. My jsme vždy zvolili druhou polovinu února a nikdy jsme neodjížděli zklamáni. Na poldrech ještě zimovala desetitisícová hejna bernešek a hus, ale na pobřeží se už objevovali první protahující ptáci mířící na sever.

Jak se tam dostat

Letecké spojení do Amsterdamu je přímé a cenově dostupné. Na místě si lze půjčit auto, ale na Texel jezdí i autobus. Na ostrově se pak můžete pohybovat na půjčeném kole.

V zimě je ale nejvhodnějším dopravním prostředkem vlastní vyhřátý automobil. Na ostrovy se z Prahy dostanete za 9–11 hodin. Doporučuji severní trasu přes Lipsko a Hannover; německé dálnice jsou rychlé a pohodlné.

Tip: Na půli trasy za městem Braunschweig je hned u dálnice malá mokřadní lokalita Rieselfelder, kde doporučuji udělat zdravotní zastávku. Mezi rybníčky plnými kachen, husic a prvních navrátilců z jihu rychle naberete síly na další cestu.

Rady k nezaplacení

- Na Texel vás dopraví trajekt z městečka Den Helder. Kupujete si vždy zpáteční lístek. Aktuálně stojí 28 eur, pokud přijedete v týdnu; od pátku je dražší. Ostrov je v zimě vhodnější projezdit autem. V nepříznivém počasí je navíc autobirding vítanou alternativou birdwatchingu.
- Na ostrov Schiermonnikoog mohou autem jen místní usedlíci, proto počítejte s tím, že svůj automobil budete muset nechat na

← Maják na ostrově Schiermonnikoog

↑↑ Na Texelu je několik pozorovatelen jako tato na západním pobřeží, vybavená dalekohledem Swarovski, kterým se můžete rozhlédnout po dálavách Waddenského moře

hlídaném parkovišti v přístavu Lauwersoog a na ostrov vás dopraví během 45 minut trajekt. V zimě není nutné objednávat si lístek dopředu, ale v létě určitě ano. Z přístavu do jediného městečka pak jezdí autobus. Po ostrově se vzhledem k jeho malé velikosti dá chodit pěšky, nebo si půjčit kolo.

- Ubytovacích kapacit je na obou ostrovech spousta a v zimě určitě nebudou vytížené. Na Texelu je ideální základnou městečko De Koog při západním pobřeží. I v zimě jsou tu otevřené vynikající restaurace a vaří si tu vlastní pivo.
- Počasí je v Nizozemsku koncem února nevyzpytatelné. Pravidelně tu fouká silný vítr a opakovaně vás kropí dešťové přeháňky. Proto nezapomeňte na teplé spodní prádlo a hlavně dobrou pláštěnku. Naštěstí se obloha během dne několikrát změní a deštivé ráno může přejít do slunečného večera; nikdy tak není důvod zoufat.
- Zjistěte si předem časy přílivu a odlivu. Na některých lokalitách na tom závisí množství pozorovaných ptáků.

Cílové druhy

Koncem února lze za prodloužený víkend na ostrovech pozorovat okolo 100 ptačích druhů. Největším lákadlem jsou tisícová hejna bernešek, hus a různých kachen nebo bahňáků. Pravidelně tu zimují i pěvci ze severu – sněhule severní, strnadi malincí, skřivaní ouškatí. Pomyslnou třešničkou na dortu se může stát pozorování vzácných zatoulanců z Asie či Ameriky, kteří do Nizozemska každoročně zavítají. Nám se tak na pevnině podařilo zastihnout například budníčka altajského a temného, poláka proužkozobého nebo čírku srpoperou, a na ostrově Texel dokonce i raroha loveckého. Koncem února je už má početná birderská komunita dobře zmapované a je jen na vás, kde cestou zastavíte. K jejich vyhledání lze využít denně aktualizovaný web.

Deník naší výpravy

Texel

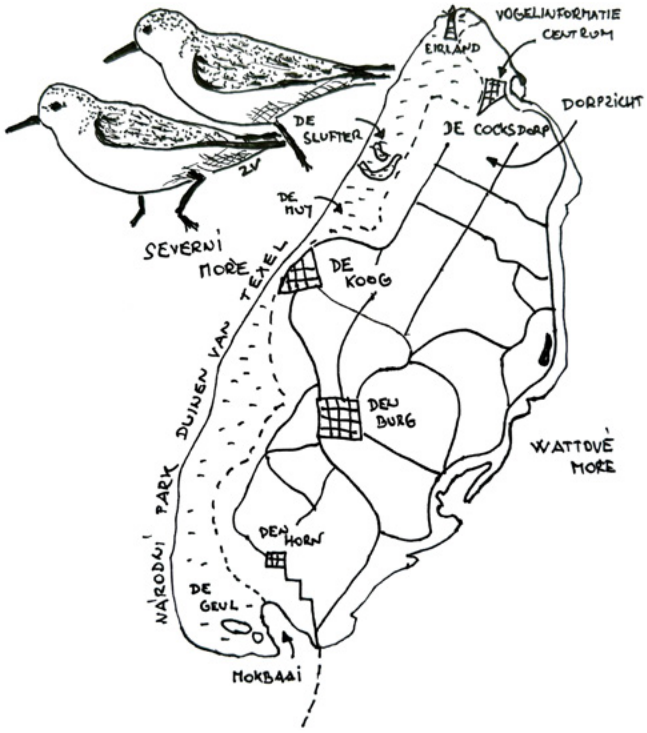

Trajekt na Texel jezdí každou hodinu až do půl desáté večer, takže si s příjezdem příliš hlavu nelámeme. Cestou na ostrov se zastavujeme u pobřeží západně od Amsterdamu u přístavu Ijmuiden. Na jedné z lagun je hlášen polák proužkozobý. Chvíli nám trvá, než ho v rákosí objevíme, ale je tam. Na ostrov přejíždíme za tmy a ubytováváme se ve vesnici De Koog.

Ráno vyjíždíme prozkoumat severní část ostrova. Za 15 minut jsme na místě zvaném De Slufter. Je to veliká pánev mezi dunami, za přílivu zalévaná vodou. Přicházíme zrovna ve chvíli, kdy začíná odliv. Na vodních plochách mezi trávou jsou spousty hus velkých,

†† Jespáky písečné najdete na březích Severního moře takřka všude. Energicky pobíhají po břehu v rytmu vln a polykají vše, na co přijdou. Občas se zastaví, vyvrhnou zbytky schránek mušlí a drobný písek a běží zase dál.

† Ústřičník velký při sběru měkkýšů na Schiermonnikoogu

husic liščích a bernešek tmavých. Pánev obcházíme po okolních dunách až k moři. Nad dunami již prozpěvují skřivani, v křovinách si notují pěvušky a střízlíci. Když dojdeme k moři, odliv už výrazně postoupí a na obnažených písčinách hledají potravu jespáci rezaví, píseční i obecní. Zahlédneme i jespáka malého a hejno kulíků písečných. Putujeme v pláštěnkách, protože vytrvale prší a fouká silný vítr. Inu, Holandsko. Musíme to zkousnout. Promrzlí se vracíme do auta a míříme na sever do ptačího centra v obci De Cocksdorp. Cestou se věnujeme autobirdingu – je to rozhodně příjemnější než stát venku na dešti a větru. Projíždíme středem ostrova a na poldrech pozorujeme hejna hus, bernešek a kolih velkých. Na lokalitě Dorpzicht se okolo tůní procházejí i desítky bahňáků. Objevujeme kulíky zlaté, jespáky obecné, břehouše černoocasé, vodouše rudonohé a další. Mezi nimi stovky hvízdáků, ústřičníků a bernešek.

Stále však prší a my už se těšíme do místního vyhlášeného ptáčkařského obchůdku. Jeho návštěva je sama o sobě zážitkem. Zde ve Vogelinformatiecentrum si můžete nakoupit kompletní vybavení k pozorování ptáků, domluvit si exkurzi do terénu nebo jen tak poklábosit s prodavačem o aktuálních „špecích". Mají otevřeno denně od 10 do 18 hodin. Počasí venku se zatím příliš nemění a nám se ven moc nechce, přesto ale pokračujeme na severní špičku ostrova k majáku Eierland. Původně stál na ostrůvku, kam jezdili místní sedláci vybírat ptačí hnízda, ale před více než sto lety jej spojili s ostrovem Texel. Je tu spousta turistů, proto raději míříme dál na východní pobřeží. Přímo u silnice, pod hrází oddělující wattové moře, je mezi poldry několik lagun. Jsou u nich malá parkoviště, odkud pozorujeme ptáky přímo z auta, chráněni před deštěm a větrem. Ostrůvky v lagunách okupují stovky hvízdáků a ústřičníků. Na hladině plavou lžičáci a ostralky. Na mělčinách hledají potravu tenkozobci, a dokonce jeden kolpík. Vracíme se na západní pobřeží a ještě procházíme duny v De Muy. Otevře se nám zajímavá krajina plná tůněk a lehce zvlněných dun s nízkou trávou. Dokonce i počasí se umoudří a vysvitne slunce. Nad dunami hledá potravu krásný samec pilicha a ve vzduchu se třepotá poštolka. Na vysokých stoncích okolo cesty posedávají bramborníčci černohlaví. Dunami přicházíme k moři. Je příliv a moře dosahuje skoro až k nim. Nad hladinou se vznášejí racci a přeletují kajky a kormoráni. Najednou v dálce objevujeme „vláček" alkounů úzkozobých. Ženou se mezi vlnami jako šílení kamikadze. Již za šera se vracíme zpět do apartmánu. Dnes večeříme ve vyhlášené „burgrárně" Burgers, Beers and Blues, kde si objednáváme i místní pivo Texels.

Druhý den míříme k zálivu Mokbaai. Začíná odliv a na odhaleném mořském dně pobíhají tisíce bahňáků. Kolihy velké, vodouši, jespáci, břehouši, kulíci. Mezi nimi další stovky hvízdáků, husic, ostralek nebo čírek. Ne nadarmo se tomu tady říká miniaturní wattové moře. Kocháme se a přidávají se k nám další a další birdeři. Sedáme opět do auta a míříme do přístavu na druhém konci zálivu. Ze silnice zahlédneme pilicha, kterého napadají dvě káně. Zastavujeme a náhle nám nad hlavou přeletí další dravec. Raroh lovecký! Mohutná silueta s šedým svrchním zbarvením, nevýrazný vous. Pozorujeme ho, dokud nezmizí za stromy obtěžován vránami. Celé dopoledne nám přeje počasí. Přiměřeně fouká, neprší a občas vysvitne i sluníčko. Ale všeho do času, od jihozápadu se ženou mračna. Pospícháme na lokalitu Waddenparel Utopia na východním pobřeží, kde by měly být labutě zpěvné. Jakmile přijíždíme, začíná pršet. Rozhlížíme se z hráze na širé dálavy Waddenského moře. Až do dálky jsou vidět na hladině tečky, o kterých si myslíme, že jsou to kachny. Ale ne, po bližším prozkoumání dalekohledem jsou to bahňáci sbírající potravu v mělkém moři za odlivu. Neuvěřitelné, do jaké dáli je tu moře mělké. Jsou dvě hodiny odpoledne a jedeme ještě jednou na De Slufter. Prší a je nevlídno. Vrcholí odliv, a tak se můžeme jako desítky místních pustit po cestách uprostřed zálivu. Přeskakujeme potůčky a brodíme se bahnem blíže k ptákům. Aby je nikdo nerušil, je střed zálivu ohrazen provazem, za kterým se nyní hromadí spousty bahňáků; v létě tu mnoho z nich nejspíš i hnízdí. Pozorně prohlížíme stovky odpočívajících bahňáků a kachen či husic nebo racků. Obloha se náhle projasňuje a připravuje nám krásný večer. Na pobřeží hledáme skřivany ouškaté, ale štěstí na ně nemáme.

Další den už brzy ráno čekáme v přístavu na první trajekt na pevninu. Chystáme se cestou domů ještě navštívit několik lokalit s raritami. Strnadů malinkých u Pettenu se nedočkáme, ale čírku srpoperou na jezeře Zoetermeerse Plas nepropásneme. Cesta domů pak utíká radostněji.

Schiermonnikoog

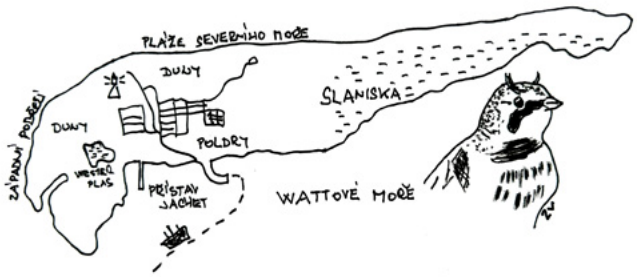

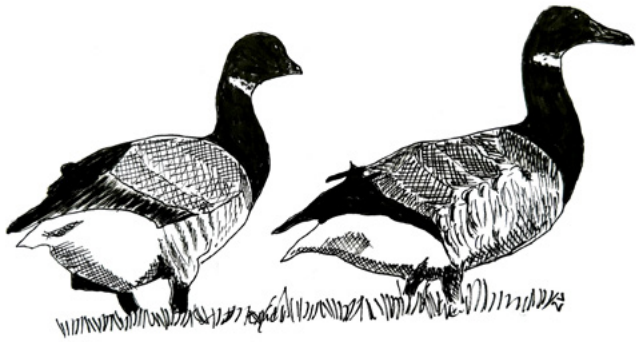

†† Jespáci obecní na obnaženém dně Waddenského moře u ostrova Schiermonnikoog. V době migrace jich tu můžete napočítat několik desítek tisíc.

† Na zimovištích se bernešky tmavé zdržují v menších hejnech většinou tvořených několika rodinami. Budoucí páry se dávají dohromady na zimovištích v druhém roce života.

Na ostrov Schiermonnikoog (je dost těžké to vůbec vyslovit) přijíždíme až za tmy posledním trajektem. Ale nevadí nám to. Cestou jsme se totiž zastavili ve městě Zwolle, kde bylo hlášeno pozorování dvou asijských zatoulanců. Budníčka temného jsme našli v zarostlém příkopu plném vody vedle železničního náspu. Pomohl nám ho najít jeden místní ptáčkař, který ho prý již měsíc pravidelně sleduje. Na opačném konci města v parčíku mezi paneláky se nacházel druhý budníček, tentokrát altajský. I tady ho s námi hledalo několik ptáčkařů. Chvilku nás mátl zimující králíček ohnivý, ale pak jsme ho také v korunách stromů vypátrali.

Ráno po vydatné snídani vyrážíme na západní konec ostrova. Vycházíme z vesnice a na okolních poldrech pozorujeme první bernešky a husy. Převládají bernešky bělolící, mezi kterými jako honosní číšníci popocházejí bernešky tmavé. Zrovna vrcholí příliv, a tak se k nim přidala nespočetná hejna bahňáků. Podél kanálů si vykračují kolihy velké, v trávě hledají potravu stovky kamenáčků pestrých, občas se ozve vodouš rudonohý. Opírá se do nás silný vítr a my jsme nuceni hledat sebemenší přírodní kryt, který by naše stativáky ochránil před ledovými poryvy. Ani ptákům se do vzduchu moc nechce, a tak nás nechávají přiblížit na pár metrů. Přecházíme hráz a jdeme k nádrži Westerplas. Je tu pozorovatelna, ve které se vděčně schováváme. Na hladině se koupají desítky racků a husic liščích. Podél břehů plavou čírky a lžičáci. Mezitím začal odliv a my se netrpělivě vydáváme do přístavu jachet na wattové moře. Mořská voda mizí kamsi do dáli a na bahnech se potulují tisíce bahňáků. Převládají jespáci obecní a rezaví. Mezi nimi pobíhají i jespáci malí, kamenáčci pestří, kulíci bledí a břehouši rudí. Na stále se zmenšujících loužích se kolébají desítky ostralek štíhlých. S odlivem se však ptáci od pevniny vzdalují. To je pravý čas na procházku po západních a severních plážích ostrova. Vítr se trochu utišil, a tak se nám jde veseleji. Přes písečné duny se dostáváme na pobřeží Severního moře. Při odlivu je mořská hladina daleko, ale na plážích zůstávají malé tůňky, po jejichž okrajích pobíhají stovky jespáků písečných, zamyšleně posedávají hejna racků a nervózně postávají kolihy velké. Okolo nás létají stovky racků, mezi kterými objevíme i jednoho racka tříprstého. Moře se s přibývajícím večerem přibližuje a na jeho hladině zahlédneme turpany hnědé a kajky mořské. Už za šera se vracíme zpět a celý den hodnotíme v restauraci Brakzant, kde k hranolkům s majonézou dostáváme skvělé jehněčí.

Druhý den si za 8 eur půjčujeme kola Gazella, na kterých chceme prozkoumat východní část ostrova. Kola sice už mají svou nejlepší dobu za sebou, ale spolehlivě nás dovezou, kam potřebujeme. Za vesnicí hledáme v křoví strnada malinkého, kterého tady občas někdo pozoroval, ale nedaří se nám. Pokračujeme podél jižního pobřeží na východ. Je sobota a na ostrově přibylo hostů. Přesto se nám povede na jednom z poldrů zastihnout hejno skřivanů ouškatých. Okolo pobíhají lindušky luční, nad loukami poletují skřivani polní a houfují se tisícová hejna kulíků zlatých. Svítí slunce a skoro je cítit jaro ve vzduchu. Po upravených stezkách projíždíme ostrov. Mezi suchou trávou a keři občas vystrčí hlavu husa velká. Rozsáhlá slaniska jsou špatně přehlédnutelná a ptáků tu moc vidět není. Míříme tedy na severní pláž. Po odlivu je písek zhutnělý a jede se po něm skvěle, natož když se nám do zad opře silný vítr. Kličkujeme mezi hejny racků mnoha druhů a pobíhajícími jespáky písečnými. Míříme na západ, kde u přístavu narážíme na další hejnko skřivanů ouškatých. Blíží se večer. S rozbolavělými zadnicemi vracíme kola a jdeme zhodnotit den do restaurace Brakzant, kde jsme si rezervovali stůl.

Ráno nás autobus odváží do přístavu, kde ještě fotíme kamenáčky na kamenech a osamoceného morčáka prostředního.

Kdo jednou propadne kouzlu nekonečných pláží, labyrintu pobřežních dun a tisícihlavých hejn bernešek, hus nebo bahňáků, těší se každou další zimu na aspoň krátký výlet k Waddenskému moři, protože ta krajina se neomrzí. ◢

Zdeněk Valeš | je profesí veterinární lékař, ale ptáci se stali jeho vášní. Ve volném čase za nimi cestuje, věnuje se jejich výzkumu jako kroužkovatel a koordinátor projektu RAS, přednáší o nich na veřejnosti a ve školách, nechává se jimi stále a stále okouzlovat.

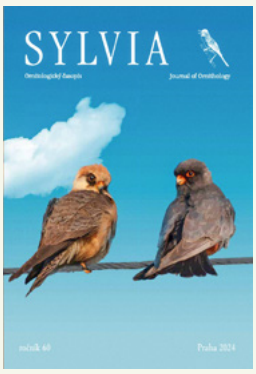

Vyšla nová, jubilejní *Sylvia* 60

OBJEVTE NOVÉ POZNATKY Z ČESKÉ ORNITOLOGIE

- Na Moravě hnízdí poštolky rudonohé
- Kolik párů krahujců hnízdí na 100 km²?
- Nové hnízdiště bernešky bělolící na Chebsku
- Zpráva faunistické komise ČSO za rok 2023

Nenechte si ujít fotografie usnadňující určování peří tetřeva a tetřívka!

Sylvia – pro všechny, kdo chtějí o ptácích vědět víc

birdlife.cz/sylvia
eshop.birdlife.cz

Ornitologická akademie ČSO

Je ti 15–25 let?

- Baví tě ptáci a chtěl(a) by sis své znalosti o nich prohloubit?
- Chtěl(a) bys poznat podobně nadšené vrstevníky a setkávat se online na přednáškách s českými i světovými ornitology i přímo v terénu na společných exkurzích?

Pak je Ornitologická akademie právě pro tebe!

Přihlášky na letošní ročník spouštíme v září.
Těšíme se na tebe!

birdlife.cz/ornitologicka-akademie

Přihlas se už teď zde:

Spolufinancováno Evropskou unií

AGENTURA OCHRANY PŘÍRODY A KRAJINY ČESKÉ REPUBLIKY

Operační program Životní prostředí 2021–2027

Dotace pro přírodu snazší než kdy dříve

Kolize ptáků s čirými nebo reflexními plochami jsou jednou z nejčastějších příčin poranění a úhynů ptáků. Z výzev Projektového schématu AOPK ČR lze podpořit speciální opatření na **zviditelnění** těchto rizikových ploch, jako jsou protihlukové stěny nebo skleněné fasády budov, pomocí polepů.

Zjednodušené metody vykazování výdajů

• **jednoduché podání** žádosti • **rychlé proplacení** dotace • **bez dokládání** smluv či faktur • konečná cena je stanovena **sazebníkem** (Náklady obvyklých opatření MŽP) • **bezplatné konzultace** • **fyzické** a **právnické** osoby • žádosti s celkovými výdaji **nepřesahujícími 200 000 €**

Agentura ochrany přírody a krajiny ČR
aopk-dotazy-opzp21@nature.cz

Foto: Václav Hlaváč, Jan Mayer, Pavel Moravec, Zuzana Růžičková, Jan Ševčík

PROBIO

„České superobiloviny"

Kvalita a pravost biopotravin je zásadní a nejcennější v naší firemní filosofii. Najdete u nás i původní, prastaré a znovu objevené druhy jednozrnky, dvouzrnky a červené pšenice. A především citlivě šlechtěné a vybírané odrůdy špaldy tak, aby zůstala zachována jejich ceněná kvalita.

WWW.PROBIO.CZ

BIO VEGAN GMO FREE

PŘIDEJTE SE

Máte rádi ptáky? Chcete se zapojit do jejich ochrany? Chcete je blíže poznat?

ČESKÁ SPOLEČNOST ORNITOLOGICKÁ

Už více než sedm tisíc lidí podporuje svým členstvím v ČSO ochranu a výzkum ptactva.

Přidejte se k nám také a staňte se členem s řadou výhod jako například:

| zvýhodněné exkurze za ptáky
| ornitologické aktivity v průběhu celého roku
| slevy do e-shopu
| 4× ročně časopis *Ptačí svět*

birdlife.cz/prihlaska

TĚŠÍME SE NA VÁS!

ČSO

BirdLife INTERNATIONAL PARTNER

Zelená domácnost
S VÁMI POMÁHÁME PŘÍRODĚ

Dobročinný obchod ČSO

HNÍZDNÍ SEZONA SE BLÍŽÍ. NACHYSTEJTE PTÁKŮM NOVÉ BYDLENÍ!

V e-shopu Zelená domácnost, který vlastní Česká společnost ornitologická, máme na výběr z mnoha ptačích budek:

- trvanlivé dřevocementové budky Schwegler;
- třívrstvé lepené budky od českých stolařů;
- budky s ochranou proti kunám a kočkám;
- budky na parapet či balkonové zábradlí.

JEŠTĚ VÍCE

SWAROVSKI OPTIK

OBJEVŮ

NL PURE 52

SEE THE *UNSEEN*